

Devlet örgütünün temel fonksiyonu yada devlet kurumunun var olma nedeni belirli bir sosyal yapıyı devam ettirme, toplum içinde ayrıcalık sahibi sınıfların ayrıcalıklarını koruma ve ayrıcalıksız bir sınıfın şu yada bu yolla egemenliği ele geçirmesini önlemektir. Devlet, bu temel fonksiyonunu yürütürken tarihin belli aşamalarında üretim güçleri arasındaki ilişkilere göre çeşitli biçimler almış, fakat sözü edilen temel fonksiyonunun niteliği değişmemiştir. Örneğin, gerek faşist devlet ve gerek burjuva özgürlüklerine dayalı demokratik refah devleti aynı tip sınıfsal yapıya sahip top-

lumların devamı fonksiyonunu görmektedirler; aralarındaki esas farklılık sözü edilen fonksiyonun yerine getiriliş şeklindedir. Devlet, belli bir sınıfın ayrıcalıklarını koruma şeklinde tanımlanan temel fonksiyonunu yerine getirirken içinde bulunduğu toplumsal yapının dinamiğine uygun olarak çeşitli alt fonksiyonlar, başka bir deyimle alt amaçlar geliştirmektedir. Yönetim süreci içinde somut tanımlar haline gelen alt amaçlar hiyerarşisi, örneğin, bir bakanlığın genel evrak işlerinden itibaren şöyle bir bağlantı içinde gösterilebilir :

I. Evrakları numaralama ve tarihlendirme amacı.

II. Gelen ve giden evrak akımlarının düzenli bir şekilde yürütülmesi.

III. Bakanlığın idari işlerinin düzenli bir şekilde yürütülmesi.

IV. Bakanlığın organik kanununda belirtilen amaçların yerine getirilmesi.

V. Kurulu düzeni (kamu düzeni) koruma, yürütme ve geliştirme olarak devletin nihai amacı.

Yukarıdaki şemaya bakıldığında, teknik bir sorun olarak yönetimin (uygulanan yöntemler ve personelin yeterliliğini anlamında) reforma tabi tutulabilmesi belki I ve II nci aşamalarda mümkün olabilecektir. Örneğin, III üncü aşamada, kökeninde toplumsal nedenler bulunan politik baskı ve tercihler; IV üncü aşamada, örgüt içinde ve dışında birbirleri ile yarışan yarar gruplarının baskısı; ve nihayet V inci aşamada temel sınıfsal çelişmeler bütün ağırlıkları ile kendilerini duyuracaklardır. Hipotetik olarak reform kavramı ile özdeş olan rasyonelleşmenin tanımında bu sözü edilen etkenlerin ağırlığına göre yapılacaktır. Bu tartışmanın ışığı altında, az-gelişmişlikten kurtulma ile yönetimde reform yapma arasında ancak ikinci derecede, dolaylı ve bağımlı bir ilişki olduğu ortaya çıkmaktadır. Çünkü az-gelişmişlikten kurtulma doğrudan doğruya sınıf yapısı ile ilişkilidir. Bu nedenle, yönetimde reform yaparak az-gelişmişlikten kurtulma ve buna bağlı olarak ta toplumsal yapıyı değiştirmeyi öneren yaklaşım anlamsız hale gelmektedir. Bunun dışında yönetimi rasyonel hale getirme çabaları, belli bir toplumsal yapının devamını yada başka bir deyimle ayrıcalıklı sınıfın yararlarını daha etkin bir şekilde sağlayarak toplumsal yapıyı daha iyi fonksiyon görür hale getirmeye yöneliktir. Bu teorik çerçeve içinde son zamanların aktüel konusu haline gelen personel reformu olgusunu ele alarak tartışmak oldukça ilginç olabilir.

stüre uygulanamıyarak askıda kaldıktan sonra 1970 yılında çıkarılan 1327 sayılı kanunla, devlet personel yönetimi sisteminde bazı çevrelerce reform olarak tanımlanan değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklikler içinde en önemli görünen iki tanesi aşağı yukarı 10 milyar türk Lirasına yaklaşan bir değer ek olarak kamu görevlilerine dağıtılması ile şimdiye kadar kamu kesiminde maddi ve manevi ayrıcalıklara sahip olan teknik personelin bu ayrıcalıklarını kaybederek diğer kamu görevlileri ile eşit hale gelmesidir.

Çok kısa ve genel olarak belirtmek gerekirse, 1960-1970 devresinde Türkiyedeki burjuvazi ticari kapitalizimden, dışa bağımlı montaj sanayi şeklinde de olsa, endüstriyel kapitalizme geçme çabası içinde görünmektedir. Bu yönden burjuvazinin en önemli sorunlarından biri iç pazarı genişletme ve belirli tüketim normlarına sahip güçlü bir orta sınıf yaratmaktır. Devlet memurlarına dağıtılan söz konusu 10 milyara yakın değer yorumunu bu açıdan yapmak gerekmektedir. Kırk yıla yakın bir devrede gelirler yelpazesi içindeki yeri devamlı bir düşme gösteren devlet memurları grubuna, 1970 lerde yapılan bu büyük zam her halde bir raslantı sayılamaz. 1966 yılında kamu kesiminde çalışan memur ve hizmetlilerin % 92 sinden fazlasının yıllık geliri 18.000 TL nin altındadır. (3) Diğer taraftan 1968 yılında Ankara

1956 yılında çıkarılan 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun getirdiği düzen uzun bir

(3) Hilmi Özgen, «Personel Kanunu», Milliyet., 11 Şubat 1971., sh. 2.

Biokimya Enstitüsü hesaplarına göre 4 nüfuslu işçi ailesinin asgari geçimi için gerekli para yılda 18.360 TL. yi bulmaktadır. Böylece aile efradı ile birlikte sayıları 2 milyonu aşan ve Türkiyede orta sınıfın belkemiğini meydana getiren memur tabakasının zor ve yetersiz yaşamı Türk kapitalizminin gelişmesini engeller nitelik taşımaktadır.

Yeni düzenin ortaya koyduğu ikinci önemli sonuç, devlet kesminde teknik personelin ayrıcalıklı durumunun son bulmasıdır. Bu sayede özel girişim, zaten elverişsiz şartlarla yarışmaya çalışan devlet rekabetinden büsbütün kurtulacak ve en yetenekli teknik personeli kendine daha kolaylıkla çekebilecektir. Nitekim yeni kanunla devlet kesminde maddi ayrıcalığını kaybeden ve yükselme olanakları ciddi bir şekilde kısıtlanan teknik personel (tabii en yeteneklileri) görece olarak kendilerine daha iyi bir durum sağlayan özel girişime hızla kaçtığı söylenmektedir. Burada bir noktayı açıklığa kavuşturmak gerekmektedir. Kalkınma sorunlarının çözümlenmesinde devletin büyük sorumluluklar taşıdığı sistemlerde, stratejik bir kaynak sayılan teknik personele belirli ayrı-

calıklar tanıma gerekliliği yada tüm devlet personeli arasında eşitlik sağlamanın fazileti tartışılmaktadır. Burada tartışılan husus, bir olgunun değişimi ve bu değişimi belirleyen sınıfsal gerçeği belirlemektir.

Sonuç olarak, yönetimde reform kavramının esas olarak bağımlı bir süreci içerdiği ve temel değişkenin toplumsal yapıdaki sınıf ilişkileri olduğu ileri sürülebilir. Bu kapsam içinde diğer bütün üst yapı reformları gibi yönetim reformunda ancak belli bir yapı ve ilişkiler sisteminin daha etkin bir şekilde işlenmesine yönelik olduğu zaman bir anlam ifade edebilecektir. Bunun dışında temel toplumsal sınıf ilişkilerinde yada popüler ifadesi ile bir düzen değişikliğinde yönetim sisteminin değişimi, temel değişimin yönüne bağlı olarak söz konusu olabilir. Bütün bunların ışığı altında, yönetim sistemini değiştirerek aslında yapısal bir sorun olan az-gelişmişlikten kurtulma yaklaşımı gerçek dışı ve hayalci olarak nitelenebilir. Tüm üst yapı reformlarının gerçekçi bir içerik kazanması ancak toplumsal yapıdaki temel çözümlemelerle mümkün olabilecektir.

EŞYA PİYANGOSU

KAZANAN NUMARALAR VE BUNLARA İSABET EDEN EŞYA LİSTESİ AŞAĞIDIR.

Volvo Otomobil	283184				
Arçelik Buz Dolabı	000865	159881	275537		
Arçelik Çamaşır Makinesi	038385	054272	202017	275795	294230
Halı	075591	087580	169860	258034	286479
Erkek ve Kadın Kol Saati	012859	020846	029772	109505	113360
	115631	167365	210858	254116	264043
Çeşitli Hediyeler	002501	002700	004755	008263	009383
	016233	016421	018479	022333	034652
	038188	041329	045323	047596	051298
	051402	052322	055577	056760	058124
	060785	069121	073280	083980	084382
	087528	089146	090724	091554	093154
	096503	097227	107861	108570	108843
	114673	116057	124130	134930	137848
	137963	140527	141549	142248	142601
	142618	144080	145571	145977	147764
	150425	152209	152598	160824	163886
	164949	165939	168989	170247	174964
	177766	181833	183727	185885	188091
	191416	192916	196199	199926	199995
	201537	203080	205605	206450	209557
	212207	218274	219089	220318	221742
	221985	230793	233027	235358	237756
	238100	243516	243872	252729	257366
	272594	284748	285844	287043	287830
	287917	291192	293942	296386	298214

Not : 1) Kazanan numaralar 27/5/1971 tarihli Cumhuriyet ve Ulus Gazetelerinde yayınlanmıştır.

2) İşbu liste, bilet satılan bütün il ve ilçeler ile müesseselere gönderilmiştir.

MÜLKİYELİLER BİRLİĞİ

1971 YILI ÖDÜLÜ

Birliğimiz 1971 yılı için 5.000,— TL. lık bir Ödül koymuş ve aşağıdaki şartlarla bir yarışma açmıştır. Yarışmaya bütün aydınlar katılabilir.

Yarışma konuları :

- 1 — Öğrenci olayları ve muhtemel sonuçları.
- 2 — Mesleki hayatınızda (Yurt sorunlarının çözümüne de faydalı olabilecek) başınızdan geçen en ilginç olay.

Süre :

Yarışmaya iştirak edecek olanların, hazırlayacakları yazıları en geç (30.Eylül.1971) akşamına kadar Mülkiyeliler Birliğinde bulundurulmaları gerekir.

Yazı Şekline Ait Şartlar :

Yazışmaya katılacak olanların, yazılarının, (beher sayfada 200 kelimeyi geçmemek üzere) seyrek satırla, düz beyaz kâğıdın tek tarafına, (10) daktilo sayfasını geçmeyecek şekilde, beş nüsha halinde yazılmış olması ve bu (5) nüshanın Birliğe gönderilmesi gerekir.

Ödülün Taksimi :

- Birinciye (2.500,—) T.L.
- İkinciye (1.500,—) T.L.
- Üçüncüye (500,—) T.L.
- Mansiyon (250,—) T.L.
- Mansiyon (250,—) T.L.

Seçme Sonuçları :

Yarışmayı değerlendirecek Jüri iki kademeli olarak tertiplenmiştir. (Ön Seçme Kurulu) ilk elemeyi yaparak yarışmaya girmesi uygun görülecek yazıları seçecek ve uygun gördüklerini (Son Seçme Kuruluna) intikal ettirecektir. (Son Seçme Kurulu), dereceye lâyık eserleri seçerek bunlar arasında dereceleri tesbit edecektir.

Kurullara katılacak Üyeler şunlardır :

Ön Seçme Kurulu :

- Ayhan Açıkalin** : Mülkiyeliler Birliği Genel Başkanı
- Fikret Nazilli** : İçişleri Bak. Müşaviri
- Kâmil Erdeha** : Enerji Bakanlığı Müfettişi
- Nazif Demiröz** : Mülkiye Müfettişi
- Yaşar Mermut** : Danıştay Kanun Sözcüsü
- Yılmaz Üstüner** : Maliye Hesap Uzmanı

Son Seçme Kurulu :

- Prof. Fehmi Yavuz** : S. B. F. Öğretim Üyesi
- Prof. Dr. İsmail Türk** : » » »
- Doç. Dr. Cevat Geray** : » » »
- Doç. Dr. Vahdet Aydın** : » » »
- Muzaffer Uyguner** : İmar İskân Bak. Tef. Kurulu Bşk.
- Ülker Göksal** : T.R.T. Uzmanı

Ön Seçme Kurulu Temsilcisi.

Sonucun İlanı :

(Yarışmanın sonucu, 4.Aralık.1971 tarihinde, Birliğimizin yayın organı olan (Mülkiyeliler Birliği Dergisi) ile ilân edilecektir.

Genel Şartlar :

1 — Konu, müddet ve yazı şartlarına uymayan yazılar yarışmaya sokulmaz.

2 — Ödüle lâyık görülün, görülmesin yarışmaya katılmak üzere gönderilmiş olan yazılar geri iade edilmez. Bunların her türlü yayın hakkı Mülkiyeliler Birliğine aittir.

3 — Yarışmacı ilân edilen (2) konudan birine iştirak edecektir.

BANKALARLA MÜŞTERİLER ARASINDAKİ KARŞILIKLI ALACAK - BORÇ MÜNASEBETLERİNİN HUKUKİ YÖNÜ

Şevket AKINCIOĞLU

I — B a ş l a n g ı ç :

Bilindiği gibi bankaların esas fonksiyonlarından biri, hatta birincisi birçok kimselerin ellerinde bulundukları ve gelecek harcamaları için biriktirdikleri paraları, sahiplerine faiz ve sair menfaatler sağlamak suretiyle toplamak ve topladıkları bu paraları yine faiz karşılığında kullanabilecek durumda olan kimselere (müteşebbislere) ikraz ederek dağıtmaktadır. Kısaca ifade etmek gerekirse, bankalar bir taraftan «mevduat» namı altında ödünç para istikraz etmekte, diğer taraftan topladığı nakdi sermayeyi genel olarak «banka kredisi» namı altında ikraz etmektedirler.

Bankaların kredi açtıkları kişilerle, mevduat topladıkları kişiler ayrı ekonomik fonksiyonu olan kimselerdir. İktisadi hayatta mutavassıt rolü oynayan bankaların, tâbir caizse, bir tarafında «tasarruf sahipleri», diğer tarafında «müteşebbisler» yer almaktadır. Durum böyle olmakla beraber, bazen tasarruf sahibi ve müteşebbis sıfatlarının aynı şahıs uhdesinde toplandığı da vakidir. Yâni bir kimse hem bankaya mevduat olarak para yatırır, hem de aynı bankadan borç para (kredi) alır. Bunun en belirli misâlini «tevdîat karşılığı ikraz» işleminde görmek mümkündür. Öte yandan özel kişiler bankaya mevduattan başka şekillerde, örneğin ellerindeki kıymetleri emin bir yerde saklama saikiyle de (serbest depo) tevdiat yapmaktadırlar.

Şimdi burada şu soru aklı gelebilir: Bir bankaya tevdi edilmiş olan kıymetlerin, mudil bankaya olan muaccel borcuna mahsubu, banka tek taraflı olarak yapılabilir mi?

II — Mevduatın hukukî mahiyeti ve mudilin bankaya olan borcu ile takası :

Meseleyi tetkik için önce bankaya çeşitli şekillerde tevdi olunan kıymetlerden mevduatı ele alalım ve onun hukukî mahiyetini belirtmeye çalışalım. Bugün mevduatın hukukî mahiyetinin, müşteri ile banka arasında yapılmış olan bir «ikraz akti» olduğu, genel olarak kabul edilmektedir. Zira karz aktinin bütün unsurları, iktisadi hayatın dinamik içinde hukukî bir vektör olarak ortaya çıkmış olan mevduat olayına uymaktadır. Borçlar Kanununun 306. maddesinin

de karz akti şöyle tarif edilmektedir: «Karz bir akittirki onunla ödünç veren bir miktar paranın veya bir misli şeyin mülkiyetini ödünç alan kimseye nakl ve bu kimse dahi buna karşı miktar ve vasıfta müsavî aynı neviden şeyleri geri vermekle mükellef olur.» Mevduat olayında da durum aynen böyle olmaktadır. Mudi sahip olduğu paranın mülkiyetini, faiz veya ikramiye gibi maddî bir menfaat karşılığında bankaya devretmekte, bankada da mülkiyetten doğan hakları serbestçe kullanmakta, örneğin parayı başkalarına devretmek hakkına sahip olmakta ve fakat aynı miktar parayı geri vermekle yükümlü bulunmaktadırlar.

Bankaya faizsiz olarak tevdiat yapanların durumunu da, yine karz aktinin hükümlerinden olan Borçlar Kanununun 307. maddesi içinde ve aynı kanunun 1. maddesi ile Ticaret Kanununun 8. maddesi ile birlikte mütalâa etmek lâzım gelir (1). Açıkça ifade etmek gerekirse, mudi bankaya yine bir karz akti yapmakta, fakat önceden serbest iradesiyle faizden sarfınazar etmektedir. Bankalarda mudilerin bu şekilde irade beyanlarının yazılı olarak tesbiti usuldendir. Memleketimizdeki tatbikata göre, bankaya faizsiz tevdiat yapan mudiler genellikle «faizin haram olduğu» düşüncesinden hareket etmektedirler. Bir adım daha ileri giderek Avrupa bankalarındaki tatbikata bakalım: Burada bankalar kendilerine tevdi olunan mevduata faiz vermek şöyle dursun, aksine mudilerden saklama ücreti veya işlem masrafı olarak bir miktar para dahi almaktadırlar. Böyle bir olayda artık «saklama» saiki belirli bir şekilde ön plâna çıktığı için hukukî münasebeti vedia aktinin özel bir şekli olan «usulsüz tevdi» olarak adlandırmak mümkündür. Ancak memleketimizde hiç kimse parasını bankaya yalnızca saklama saikiyle yatırmaz. Bunun önünde daima bir menfaat sağlama saiki de yer alır. Başlangıçta faizi reddeden bazı mudile-

(1) Borçlar Kanunu Md. 307: Karzda faiz şart kılınmamış ise, adli muamelelerde faiz lâzım gelmez. Ticari muamelelerde şart edilmemiş olsa dahi faiz verilmesi lâzımdır.

Borçlar Kanunu Md. 1: İki taraf karşılıklı ve birbirine uygun surette rızalarını beyan ettikleri takdirde akit tamam olur.

Ticaret Kanunu Md. 8: Ticari işlerde faiz miktarı serbestçe tayin olunabilir.

rin ikramiyeyi istemeleri bu yüzden. Dolayısıyla faizsiz tevdiati da, karz aktinden ayrı olarak düşünmeğe imkân görülmemektedir.

Karz aktinde, ödünç verenin parasını vadeden önce istirdat edemeyeceği, Borçlar Kanununun 312. maddesinin mefhumu muhalifinden çıkarılabilir (2). Vadeli mevduatta da durum aynıdır. Mudi parasını önceden kararlaştırılmış olan vadeden önce istirdat edemez; meğerki banka buna muvafakat etsin. (Bankalar Kanunu Md. 30)

Bazı müelliflerce mevduat, özellikle faizsiz mevduat Borçlar Kanununun 472. maddesindeki «usulsüz tevdi» müessesesi ile izah edilmek istenmektedir ki, kanatimizce bu hüküm yanlıştır. Usulsüz tevdi vedia aktinin özel bir şeklidir ve mevduatı vedia akti ile izah etmek mümkün değildir. Alelade vedia aktinde, müstevda mudiden mezuniyet almadıkça vediyi kullanamaz. (B.K. Md. 465). Halbuki bankalar, mevduatı kullanmak ve istismar etmek maksadıyla kabul etmektedirler. Ancak herhangi bir sebeple bankada muhafaza edilmek ve sonradan aynen geri alınmak üzere kupür ve numaralarının tesbiti suretiyle muayyen bir meblâğın bankaya tevdi mevzu bahis olduğu takdirde, bu muameleyi (Borçlar Kanunu Md. 463) vedia hükümleri dahilinde mütalâa etmek mümkündür. Bu takdirde ise banka, aynen iade etmekle mükellef bulunduğu bu paraları muhasebe kayıtlarında, mevduat hesaplarına kaydetmeyerek nazım hesaplarda tahakkuk ettirir. Zira Borçlar Kanununun 463. maddesi, ida aktinde müstevda, mudi tarafından verilen şeyi kabul ve onu emin bir mahalde hıfzetmekle mükellef kılmaktadır. «Kaldığı vedida ve «usulsüz tevdi»de, tevdi olunan şeyin mülkiyet emanetçiye devrolunmadığı için, emanetçi (yani banka) vediaı kullanamaz. Usulsüz tevdi den bahseden Borçlar Kanununun 472. maddesinin son fıkrasında da bu hüküm sarahaten mevcuttur : «Müstevda ida edilen misli eşyayı veya kıymetli evrakı sarahaten mezun kılınmadıkça kullanamaz.». 465. madde de, «müstevda mudiden mezuniyet almadıkça vediaı kullanamaz» hükmü mevcuttur. Halbuki hiçbir banka kabul ettiği mevduatı, kullanmak için mudiden sarahaten mezuniyet isteyerek vedia hükümlerinin yerine getirmeği düşünmez. Çünkü mevduatı karz olarak kabul etmektedir. Diğer taraftan ida aktinde mudi, tevdi ettiği şeyi, daha önce bir müddet kararlaştırılmış olsa bile, her zaman istirdat edebilir. Halbuki yukarıda da açıklandığı gibi, vadeli veya ihbarlı mevduatta mudi, parasını her istediği an istirdat hakkını haiz değildir.

Mevduat ariyet akti ile de izah etmek mümkün değildir. Çünkü ariyette «misilen iade» yerine «aynen iade» keyfiyeti vazedilmiştir. (B.K. - Md. 299). Ariyet aktinde, ariyet alan, ariyeti başkalarına kullanıramaz. (B.K. Md. 300 Fık.

(2) Borçlar Kanunu Md. 312 : Geriye verilmesi için ne bir muayyen vade, ne ihbar müddeti, ne de istenildiği zaman muacceliyet kesbedeceği mukavele edilmiş olan bir borç, ilk talepten itibaren altı hafta içinde geri verilmek lazımdır.

2). Bu hükümlerin mevcudiyeti, esaslı olarak mevduatı ariyette ayırmakta ve onu başka bir akit ile izah etmek zaruretinin doğurmaktadır. Öte yandan ariyette aktin konusunu misli olmayan eşyaların teşkil etmesi, onu mevduattan esastan ayırmaktadır.

Mevduatın hukukî mahiyetini bu şekilde karz olarak tesbit ettikten sonra tekrar esas konuya dönelim : Şimdi bankada mevduatı olan bir şahıs, aynı zamanda başka bir hukukî mü-nasebet dolayısıyla bankaya borçlu bulunmaktadır. Böyle bir durumda banka tek taraflı olarak mevduatı, onu tevdi etmiş bulunan mudinin muaccel borcuna mahsup edebilir mi ?

Mevduat karşılığı ikraz işleminde mesele gayet basittir. Mudi önceden yapılan mukavele ile, bankaya olan borcunu ödemediği takdirde, mevduatının bu borca mahsup edilmesini kabul etmektedir. Herhangi bir mudinin bankayla iskonto işlemi yaptığı ve bu işlem den doğan borcunu vadesinde ödemediğini farzedelim. Üstelik Bankalar Kanununun 30. maddesindeki «mevduat sahiplerinin mevduatlarını diledikleri anda bankalardan nakten geri almak hakları hiçbir suretle takyit ve tahdit edilemez» hükmünden istifade ederek mevduatını çekmek istemektedir. Bankanın mudinin bu isteğini kabul etmesi halinde alacağının tahsil kabiliyeti azalmaktadır. Bu durumda bankanın mevduatı ödememesi mümkündür ve Bankalar Kanununun 30. maddesi, «Borçlar Kanununun alacağın temlikine ve rehinlere müteallik hükümleriyle diğer kanunların verdiği yetkileri mahfuz tutmakla» buna cevap vermektedir.

Borçlar Kanununun alacağın temlik bölü-müne isabet eden 167. maddesi takastan bahsettiğine göre, kanunun takas hükümlerinden ele aldığımız konuda faydalanılacağı açıktır.

Bu durumda banka, borcunu ödemiyen mudinin mevduatını bloke tutmak ve bu mevduatı alacağına mahsup etmek için hangi hukuk hükümlerinden istifade eder? Akla üç ihtimal gelmektedir :

- Mevduat üzerine ihtiyati haciz ve haciz vaz ettirmek,
- Hapis hakkını kullanmak,
- Takas dermeyan etmek.

Önce ihtiyati haciz ve haciz hükümlerini ele alalım : İcra İflâs Kanununun 257. maddesine göre ihtiyati haciz, «rehinle temin edilmemiş ve vadesi gelmiş bir borcun alacaklısı borçlunun yedinde veya üçüncü şahısta olan menkûl veya gayri menkûl mallarını ve alacaklarıyla diğer haklarını ihtiyaten haczettirebilir.» şeklinde tarif edilmektedir. Maddenin tetkikinden anlaşılacağı üzere «borçlunun yedinde veya üçüncü şahısta» olan mallar ve alacaklar ihtiyaten haczettirebilir. Mal veya alacak borçlu veya üçüncü şahsın yedinde olmayıp alacaklının (bankanın) elinde ise, bir mal veya alacak üzerinde borçlunun kolayca tasarrufu mümkün olamayacağı için, bankanın da ihtiyati haciz hükümlerine gitmesine lüzum ve zaruret yoktur. Bankanın haciz hükümlerinin tatbikatına geçmesi ve icra dairesi marifetiyle borçlusuna ödeme emri

tebliğ ettirip, mevduatı da bloke etmiş olduğunu icra dairesine bildirmesi gerekir. Borçlu, müddetli içinde itiraz etmemişse veya yaptığı itiraz tetkik merciince ref edilmişse, banka haciz talebinde bulunarak, zaten kendi elinde bulunan borçlunun mevduatını haczettirebilir ve onu icra dairesinin kararı ile alacağına mahsup eder. Ancak borçlunun itirazının haklı görülmesi ve münazaanın mahkemeye intikali de mümkün görüldüğünden, bu yol pratik olmadığı gibi uzun ve masraflıdır.

Hapis hakkından bahseden Medeni Kanunun 864. maddesi ise aynen şöyledir: «Borçlunun rızasıyla menkûl eşyasına veya kıymetli evrakına zilyet olan alacaklı, muaccel ve bu eşya ve evrakla tabii bir irtibatı bulunan alacağını istifa edinceye kadar, bunları yedinde hapsedmek hakkını haizdir.» Bankaya borçlu olan mudi mevduatını kendi rızasıyla bankaya yatırmıştır. Ancak bankayla aralarındaki başka bir hukuki münasebetten doğan borcunu vadesinde ödemediği halde, Bankalar Kanununun 30. maddesini ileri sürerek mevduatını çekmek istemektedir. Mevduatı zilyet olan bankanın, borçluya hapis hakkını kullandığını bildirerek mevduatı ödemekten kaçınması ve onu bloke etmesi düşünülebilir. Hapis hakkına sahip alacaklı rehin hükümlerinde olduğu gibi, hapis ettiği şeyin nakte tahvilini ve bedelin kendisine ödenmesini icra dairesinden talep edebilir. (Medeni Kanun Md. 867) Bizim meselemizde, mevduat zaten nakit olduğundan nakte tahvil işlemine lüzum da yoktur. Banka icra dairesinden karar almak suretiyle mevduatın alacağına mahsubunu yapar. Ancak hemen ifade etmek gerekirse hapis hakkı Medeni Kanunun menkûl rehinine müteallik faslında yer almıştır. Halbuki meselemizde bankaya müşterisi arasında hukuki münasebet daha ziyade Borçlar Kanununun ilgilendiren alacak - borç münasebetidir (Karz akti). Ortada mevduatı temsil eden ve rehni mümkün bir kıymetli evrakta bulunmamaktadır. Bu durumda bu hukuki problemin halli için Borçlar Kanununa müracaat gerekmektedir ki, burada karşımıza mesele ile ilgili olarak «takas» hükümleri çıkar.

Takastan bahseden Borçlar Kanununun 118. maddesine göre, «iki şahıs karşılıklı bir miktar meblâğı veya yekdiğerine mümasil başka malları birbirine borçlu oldukları takdirde, her iki borç muaccel ise, iki taraftan herbiri borcunu alacağı ile takas edebilir.» Takas neticesinde, iki borç takas edildikleri andan itibaren en az olan borç miktarı nispetinde ortadan kalkar. (Borçlar Kanunu Md. 122). Bizim meselemizde de bankayla müşterisi arasında karşılıklı borç ve alacak münasebeti vardır. Böyle bir durumda bankanın, tek tarafı olarak takas dermeyer ederek müşterisinin muaccel borcunu, bankadaki mevduatından kapatmasına hukuki hiç bir engel yoktur. Takasın şartlarından olan karşılıklılık, (alacaklının aynı zamanda borçlu, borçlunun da aynı zamanda alacaklı olması) benzerlik (alacak ve borcun meselâ para borcu gibi aynı neviden olması) ve muacceliyet (alacak ve borcun talep edilebilir halde

olması) gibi unsurlar bankayla kendisine borçlu olan ve aynı zamanda nezdinde mevduatı bulunan müşterisi arasındaki karşılıklı münasebette mevcuttur. Takasın vücut bulması için alacaklının kabulü şart değildir. Meselemizde, bankanın takas beyanına karşı müşterinin rızası aranmaz. Kanun vazı her nekad «beyan» keyfiyetini belli bir şekle bağlamamakta ise de, özellikle mürür zamanı yakın olan alacaklarda beyan yapıldığı günün tesbiti önem taşıdığından, bankaca takas beyanının borçluya noterlikçe ihbarı veya taahhütlü mektupla yazılması gerekmektedir. Zira mürür zamana uğramış bir alacağın takası dermeyer edilemez (Borçlar Kanunu Md. 118 fıkra).

Netice olarak söylenebilir ki, banka borcunu vadesinde ödemiyerek mütemerrit duruma düşen müşterisinin kendi nezdindeki mevduatına, İcra Dairesine başvurmadan veya mahkemeden hüküm istihsal etmeden Borçlar Kanununun takas hükümlerinden faydalanmak suretiyle el koyar ve alacağına mahsup eder.

Borçlu iflâs etmişse, vadesi gelmeyen (muaccel olmıyan) alacaklar için dahi takas dermeyer mümkündür. (B.K. Md. 121)

III — Bankaya serbest depo olarak veya sair surette tevdi olunmuş kıymetlerin durumu :

Genel olarak bankalara emaneten ve serbest depo suretiyle saklamak üzere tahvil, hisse senedi ve sair menkûl kıymetler de tevdi olunmaktadır. Böyle bir durumda bankayla müşterisi arasında idâ akti bahis konusudur. Tevdi olunan kıymetlerin mülkiyeti değil ferî zilyetliği bankaya devrolunmaktadır (Medeni Kanun Md. 888) Mudi asli zilyet ve malik olarak kalmakta devam eder ve banka bu eşyayı kullanamaz. Meselâ banka kendisine emaneten tevdi olunan bir tahvili karşılık göstermek suretiyle başka bir bankadan veya Merkez Bankasından borç para temin edemez veya tahvili satamaz.

Bankaların müşterilerine hizmet olarak yaptığı kiralık kasa işlerinde dahi durum aynıdır. Banka bu şekilde tevdi olunmuş kıymetler üzerinde de tasarruf hakkını haiz değildir. Tevdi edilen para ve sair kıymetler iki anahtarlı bir kasaya konmakta, anahtarlardan biri bankada diğeri mudide bulunmaktadır. Hukuki olarak ifade etmek gerekirse, bu gibi kıymetler üzerinde bankayla kiralık kasa müşterisinin müşterek zilyetliği mevcuttur.

Bankaya kiralık kasalar yoluyla veya serbest depo suretiyle para veya tahvil vesair gibi kolayca paraya çevrilebilir kıymetlerin tevdi halinde, bu kıymetlerin daha doğrusu paranın, mudiin başka bir hukuki münasebet dolayısıyla bankaya olan muaccel borcuna mahsubu, yani Borçlar Kanununun 118. maddesine göre takası caiz değildir. Zira emaneten bırakılmış şeyin iadesine veya bedeline taallük eden borçlar ancak alacaklının arzusu ile takas edilebilir (Borçlar Kanunu Md. 123 Fıkra 1).

Kanun koyucu emanet aktinde güvenli sağlamak için, emanet bırakan şahsın emanetçiye (bankaya) borcu bulunsa bile emanetçinin ta-

kas dermeyan etmesine müsaade etmemiştir. Emaneten bırakılan şey para olursa, bunun aynen değil mislen iadesi şart ise, (usulsüz tevdi) takas ancak alacaklının rızası ile mümkün olur (3).

Böyle bir durumda mudi takasa rıza göstermezse, bankaya karşı mütemerrit durumda olduğu halde, banka yedinde bulundurduğu kıymetleri hatta parayı iade etmek zorundadır. Böyle vaziyetlerde banka yukarıda da açıklandığı üzere Medeni Kanununun 864. maddesindeki hapis hükümlerinden istifade eder. Bu hakkı öne sürerek kıymetleri iade etmez ve teslimi meşrut menkûl rehni hükümlerinden faydalanarak alacağını icra yoluyla istifade eder.

Bazı defa müşteri namına bankaya üçüncü şahıslar tarafından çeşitli sebeplerle para yatırıldığı ve bu paraların bankalarca muvakkat alacaklılar hesabına alındığı vakidir. Böyle bir alacak üzerinde üçüncü şahsın ilgisinin tamamıyla kesilmiş ve paranın alacaklısının emrine hazır bir duruma gelmiş olması halinde dahi, bankanın müşterisinden olan muaccel alacağını bu borcuyla takas etmesi caizdir.

Bankalar Kanununun 41. maddesinin son fıkrasına göre, bankalar kendi mensuplarına teminat mukabilinde üç maaşa kadar kredi açabilirler. Bu hükmün tatbikatından olmak üzere, bir bankanın mensuplarından birine müteselsil kefaletle borç para verdiği ve o kimsenin de borcunu vadesinde ödemediğini farzedelim. Bu takdirde banka, mensubuna ödediği iş aktinden mütevellit maaştan kesinti yaparak, mensubun muaccel borcuna mahsup edebilir mi? Eğer mensup böyle bir şeye rıza göstermezse, bankanın tek taraflı olarak mensubun maaşından takas beyanıyla kesinti yapması mümkün değildir (Borçlar Kanunu Md. 123 Fık. 2). Bu takdirde bankanın haciz yoluna gitmesi ve mensubun maaşını haczettirip tevkifat yapması her zaman mümkündür.

Bankalar kanunen hakları bulunmakla birlikte alacaklarını daha ziyade sağlama bağlamak maksadıyla, kredi müşterileriyle yaptıkları taahhütnamelere «bankada müşteri lehine herhangi bir suretle tahassül edecek alacakların, bankaca tek taraflı olarak müşterinin muaccel borçlarına mahsup edilebileceği» mealinde bir hüküm koyarak, müşterilere bu hususu mukavele ile de kabul ettirdikleri görülmektedir.

IV — Konunun kefalet hükümleri ile ilgisi:

Meseleyi bir kefalet hükümleri bakımından incelemek gerekir, bankada mevduatı olan veya bankaya menkûl kıymet tevdi eden şahsın, bankaya karşı asli borçlu değil de üçüncü bir şahsın borcu dolayısıyla kefil olduğunu düşünelim. Bilindiği gibi kefalet müteselsil ve adi olmak üzere iki kısımda mütalâa edilmektedir. Müteselsil kefalet halinde alacaklı, alacağını doğru dan doğruya kefilden istemek hakkını haizdir. Bankalar genel olarak yaptıkları ikraz işlemlerinde, kendi lehlerine olan müteselsil kefaletleri tercih ederler. Şimdi banka takas hükümlerinden istifade ederek, kefilin mevduatını, asıl borç-

lunun kendisine olan muaccel borcuna mahsup edebilir mi? Bu soruyu da müsbet bir şekilde cevaplandıracağız. Zira müteselsil kefalet halinde, kefilin bankaya karşı olan durumu aynen borçlu gibidir. Hatta bankanın, kefilin emanet suretiyle tevdi etmiş olduğu kıymetler üzerinde hapis hakkını kullanarak ve rehin hükümlerinden faydalanmak suretiyle alacağını tahsil etmesi mümkündür.

Adi kefaletle, asıl borçlu hakkında yapılan icrai takibin semeresiz kalması halinde ancak banka kefilin bankadaki mevduatına, alacağına veya tevdi ettiği diğer kıymetlere el koyabilir.

V — Konunun bankacılık yönü :

Konunun hukukî yönden tahlili böyle olmakla birlikte, meseleye bir defa da bankacılık açısından bakmak gerekir. Bankacılığın esas fonksiyonundan birini teşkil eden «mevduat toplama» faaliyetine bankalar özel bir önem verirler. Gerek mevcut mevduatlarını korumak, gerekse arttırmak maksadıyla bankaların tasarruf sahiplerine çeşitli munzam menfaatler sağladıkları, ikramiyeler verdikleri ve çok önemli ye-kûnlara varan propaganda ve reklâm masrafları yaptıkları görülmektedir.

Hal böyle iken, borcunu ödemiye bir muddin derhal mevduatına el koyarak borcun bu yoldan tahsil ve tasfiyesini sağlamak, bankacılık icaplarına ne dereceye kadar uygun düşer? Bu şekildeki bir icraatın şuyu bulması diğer mevduat sahiplerini ürkütmez mi? Veya mevduatlarını ticari münasebetlerde buldukları bankalardan başka bankalarda tutmağa sevk etmez mi?

Bilhassa bazı tacir ve sanayicilerin döner sermayelerini bankaya mevduat olarak yatırdıkları ve aynı bankadan kredi temin ettikleri tatbikatta görülen olaylardandır. Borcunu vadesinde ödiyemiyen müşterinin, bankaca takas yoluyla mevduatından mahsup yapılması onun bir daha aynı bankaya tevdiat yapmaması neticesini doğurabileceği gibi, bu hal diğer tacirlere de sırayet ederek bankadaki bilhassa ticarî mevduat üzerinde menfi tesirler husule getirmesi mümkündür. Bu sebep bankaların takas hükümlerinden istifade ederken çok dikkatli davranmaları, böyle bir yola ancak zaruri hallerde müracaat etmeleri gerekmektedir. Hele kendi borcu değilse, müteselsil kefil olduğu bir şahsın borcu için mevduatının bankaca alıkonması, mudileri bankadan ve bankayla iş yapmaktan tamamıyla soğutabilir. Bu sebeple bankaların bu konuda son derece dikkatli ve hassas olmaları, ancak alacaklılarının ödeme güçleri ve teminat durumları son derece zayıf ve şüpheli bir duruma geldiğine kanaat getirdikleri takdirde takas hükümlerinden faydalanmaları uygun olur.

FAYDALANILAN ESERLER

- 1 — Vecdî Ünyay : Bankalarca İç ve Dış Ticaretin Finansse Edilmesi Usulleri.
- 2 — Vedat Onur : Banka Muamelelerinin Hukukî Mahiyeti, İktisadî Fonksiyonları ve İşletme Hususiyetleri.
- 3 — Ord. Prof. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu ve Reşat Kaynar : Borçlar Kanununun Umumi Hükümleri.
- 4 — Dr. Yusuf Saim Atasagun : İzahlı, Notlu, Mukayeseli Bankalar Kanunu.

(3) H. V. Velidedeoğlu, Borçlar Hukuku Sh. 205.

MÜLKIYE ŞEREF KİTABI

Ismail GÜZELİŞ

Ali Çankaya'nın bitmez tükenmez gayretleriyle «YENİ MÜLKIYE TARİHİ VE MÜLKIYELİLER» eseri nihayet tamamlanıp yayımlandı. İnsan hafızasında küllenip unutulmaya mahkûm geçmiş günleri canlandıran, tekrar açıklığa çıkaran, eski hatıra ve heyecanları bugüne getiren DEV BİR ESER...

İnanılmaz bir azim :

Kitabın hazırlanış ve basımının gerçekleşmesi için altı yılı aşan yorucu bir çalışma yapılmıştır. Çoğumuz, en yakınlarımıza bile iki satırlık bir mektubu yazacak gayreti gösteremezken, Ali Çankaya bu uğurda hayatının en genç ve en güzel günlerini cömertçe harcamıştır; hem de on binlerce mektup yazarak ve birçok zamanını arşiv mahzenlerinin tozlu dolapları arasında geçirmek suretiyle (1).

2751 okul numaralı ve 1946 İdarî Şube Mezununu ALİ ÇANKAYA, bu eseri, Allah'ın kendisine verdiği birçok yetenekleri sonuna kadar yıpratmak pahasına, bitirmiştir. Bir konuyla ilgili olarak bana gönderdiği 4 Şubat 1971 tarihli mektubunda, bu gerçeği kendisi de itiraf etmektedir:

(... beni sağlığımdan, saâdetimden, istikbâlimden eden kitabımız sekiz cild ve yedi bin sayfa olarak tamamlandı...)

Bir fâninin, cılız omuzlarında bu kadar ağır bir yükü taşıyabilmesi, ancak çok üstün mânevî bir kaynaktan beslenmesiyle mümkün olabilirdi. İşte bu büyük şevk ve heyecanın M Ü L K İ - Y E L İ L İ K R U H U'nda mevcut olduğu-

na inanmaktayım. Ancak bu havayla dolan ve güçlenen kimseler D E V L E Ş İ R ve böyle bir eser ortaya koyabilirler. Bu başarısıyla Ali Çankaya MÜLKIYELİLER'in kalplerinde ebedilemiş ve MÜLKIYELİLERİN ÖLMEZ AĞABEYİSİ unvanını hak etmiş ve şereflerin en üstünü O'nun başında taçlanmıştır.

Mükemmel bir baskı :

Kitabın üstün özellikte ve eksiksiz olması için hiç bir fedakârlıktan kaçınılmamıştır. Kâğıdın cinsi, baskı işleri ve eserde yer alan fotoğraflar mükemmeldir. Dizgi, tertip ve basımın yapıldığı Mars Matbaası yöneticilerini candan tebrik ederiz. Kitaba yakışır bir şekilde gösterişten uzak, sade ve ciddi bir hava içinde kapak kompozisyonunu hazırlayan Sa'deddin Çulan da başarı göstermiştir. Mülkiyelî ressamların tablolarından yapılan röprodüksiyonları ise, Türk Matbaacılığının bir zaferi olarak kabul edebiliriz.

Binlerce idareci, yazar, sanatkâr ve bilim adamı :

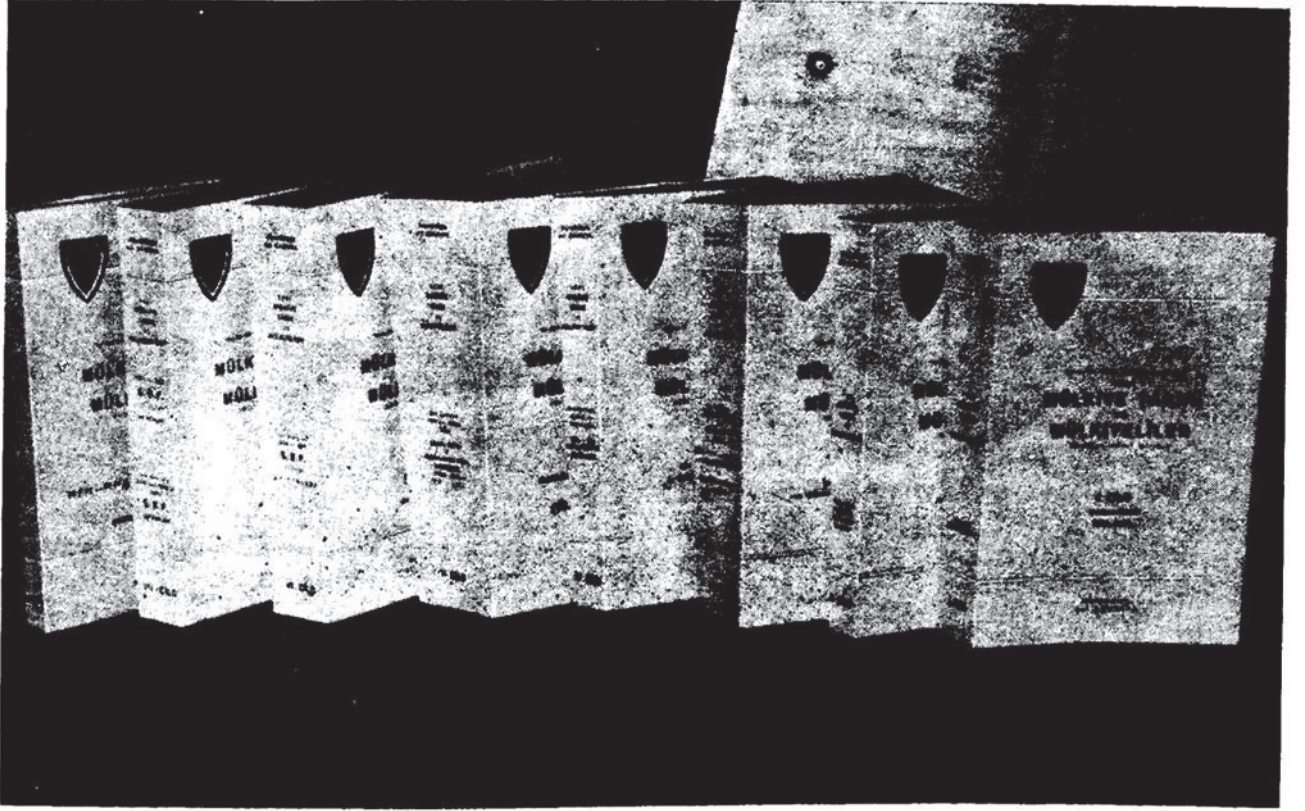
Tümü sekiz cild olan kitabın bir ve ikinci cildleri «Mülkiye Tarihi»ne, diğer cildleri ise Mülkiyelîler'in hayat hikâyelerine ayrılmıştır.

1860 yılından 1908 yılına kadar mezun olanları kapsayan Üçüncü Cild'in ilk sayfalarını açtığımızda, 1859'da açılan «MEKTEB-İ FÜNUN-I MÜLKIYE»nin ilk olarak 18 Aralık 1860 tarihinde mezun verdiğini ve birincilikle ilk diploma alanın İbrahim Ağa'nın oğlu Mehmet Sırrı'nın olduğunu öğreniyoruz. Ali Çankaya bir vefakârlık örneği vererek, MÜLKIYE AN'ANESİ yönünden, birincilikle ilk defa mezun olan bu öğrencinin İ L K A Ğ A B E Y olarak kabul edilmesini gereğini belirtmektedir.

Kitabın diğer sayfalarını çevirdikçe siyaset, bilim, spor, edebiyat, şiir ve diğer sanat kollarında yükselmiş, binlerce eser vermiş kişileri, zaman zaman Türkiye'nin kaderinde önemli etkileri olmuş devlet idarecilerini görüyor, tertemiz ve başarı dolu hayatlarını öğreniyoruz.

Her kitaplıkta bulunması gereken bir eser :

Büyük emek sarfıyla meydana getirilen bu eserin, bütün MÜLKIYELİLER'in kitaplıkların-

8 Ciltlik Yeni Mülkiye Tarihi

ÇANKAYA'NIN ESERİ

Muzaffer UYGUNER

Ali Çankaya, 1942 yıllarında, daha öğrenici iken başladığı bir çalışmanın ürününe verebilmek mutluluğuna erişmiştir. İzinli olduğu akşamlar, kalemini ve defterini alıp Emin Kutluğun eski Ankara'nın karanlık ve köhne bir evinde, uzun yıllar Mülkiye'de yönetim işlerinde çalışmış o eski mülkiyelinin notlarını yazmakla girişmişti bu işe. Demek oluyor ki, otuz yıla yaklaşan bir zaman geçmiş aradan. İşte, bugün 8 cildi de elimizde bulunan Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler (Mülkiye Şeref Kitabı), bu zaman içinde oluşmuştur. Daha önceleri iki cilt olarak yayımlanan bu kitap, bugünkü 8 ciltlik takımın bir müsveddesi sayılmalıdır. Çankaya, o iki cildi yayımladıktan sonra da çalışmalarını sürdürmüş, bu arada yeni çıkan mülkiyelileri kitabına eklemiş, eskiden sağlayabildiği bilgilere çok daha yenilerini ve fazlasını eklemiş ve sonunda eserini önümüze sermiştir.

Sekiz ciltlik bir eser ortaya koymak, bir bakıma kolay görünür. Ama, inceleme ürünü olan, yıllar boyu sürüp gelen ve göz nuruna mal olan bir eseri ortaya koymak öyle kolayca küçümsenemez. Ali Çankaya'nın 8 ciltlik eseri de sağlığı bozacak bir nitelik gösteren bir

çalışmanın, titiz bir çalışmanın ürünüdür. Belgeleri bulabilmek, onları tozlanmış yerlerinden çıkarıp incelemek, binlerce mezunun hayat hikâyelerini izleyebilmek herkesin katlanacağı bir çalışma sayılamaz. Yazılan mektuplara bile cevap verkek için zamanı olmadığını bahane edenlerin bu çalışmayı daha çok takdir edeceğine inanıyorum.

Çankaya'nın dil anlayışını paylaşmadığımı daha önceki bir yazımda da belirtmiştim. Gelecek kuşaklara dönmek bir kitabın dilinin bu gün konuşulup yazılan dil kadar yeni olması eskiye dönmek olmaması gerekirdi. Ali Çankaya'nın mektuplarına cevap vermeyenler hakkındaki acı sözlerini de uygun bulmuyorum. Böyle bir eserde, bu gibi suçlamaların, kendisi sağlığını bile yitirse, daha ölçülü olması gerektiğini düşünüyorum.

Kitap, ilk iki cildinde Mülkiye tarihini genişliğine vermiştir. Buradaki belgeler ve bu belgelere dayanan bilgiler herkes için başvurulacak, bilim yönünden herkesce kabul edilecek değerdedir. Mülkiye tarihi üzerine bu iki cilde eklenecek pek az belge ve bilgi olabileceğini sanıyorum, Hiç bir husus olmadığını söylemek

isterdim; ama, bir kişinin gücünün yetmediği, bir kişinin gözünün görmeyeceği gerçeğini düşünüyorum da böyle söyle söylemeği gerekli buluyorum.

Kitabın 3-7 nci ciltleri, kuruluştan 1967 yılına kadar geçen dönemdeki mezunların hayat hikâyelerini önümüze sermiştir. 5832 kişinin hayat hikâyelerini, bazan kendilerinden daha iyi izleyip düzenlemek öyle kolay bir iş değildir. Zaman zaman, kendi yaşamamız üzerine bilgi istendiğinde nasıl hatalar yaptığımızı, tarihleri bile yanlış anımsadığımızı düşünelim bir kez. İşte, Çankaya, bütün bu noksanlıkları, yanlış anımsananları, düzelterek, bilmediğimiz bazı hususları da ekleyerek yazmıştır hayat hikâyelerimizi. Bunlar, bir bakıma salt hayat hikâyesidir ve bu nedenle bazılarınca değersizdir. Fakat, ülkemizin yönetiminde ve siyasal yaşamında rol oynayan Mülkiyeliler olduğunu düşünürsek, bunların ülke yönetim ve siyasal tarihi yönünden önemli olmadığını söyleyemeyiz.

Sekizinci ve sonuncu cilt, dizinlere ayrılmıştır. 5842 mezunun önce adlarına, sonra soyadlarına göre yapılan iki dizin elbette kitabın değerini artırmaktadır. Bunlardan sonra ekelenen coğrafi dizin, mezunların doğum ve görev yerlerini belirten çok önemli bir belgedir. Bunu, metinde ve anılarda adları geçen kişiler dizini izlemektedir. Daha sonra ise, mezunlarla ilgili istatistik bilgileri veren cedveller eklenmiştir. Çok çeşitli görevler arasında yabancı uyruklu cumhurbaşkanlıkları bile görülmektedir. Mülkiye, ülkemiz sanatında ad yapmış bir çok sanatçı da yetiştirmiştir. Bunların toplamı, verilen cedvele göre 266'dır. Bu rakamın 11 tanesi bestekâr - müzisyen, 22 tanesi ressam - heykeltıraş ve karikatürist, 2 tanesi tiyatro aktörü ve sinema artisti, 231 tanesi ise şair, hikâye - oyun ve roman yazarıdır. Verilen tablolarda, bunların hepsinin, adı, mezuniyet yılları, kitaptaki yerleri de gösterilmiştir. Bu yorucu çalışmalar bile anılmağa değer burada.

Çankaya, bu cilde, mezunların hayatındaki son değişiklikleri belirten bir bölüm de eklemiştir ve kitabını günlük duruma getirmeğe büyük çaba harcamıştır. Ayrıca, kitabın önceki ciltleri için yazılanlar da bu son ciltte toplanmıştır.

Başka bir kelime bulamadığımız için, Ali Çankaya'yı «kutlarız» diyeceğiz.

MÜLKİYE ŞEREF KİTABI

(Sayfa : 32. den devam)

da yer almasını sağlık veririz. Böylece; feyz aldıkları yuvanın tarihini, ağabeylerini, küçük kardeşlerini, sınıf arkadaşlarını başarı ve hayat hikâyeleriyle birlikte daha iyi tanıyabilecekleri gibi; son yüzyıllık Türkiye Tarihi'nin toplumsal, siyasal, kültürel, idarî ve ekonomik gelişmesini yepyeni bir yönden incelemek imkânına sahip olacaklardır.

Minnet ve saygı doluyuz :

Birinci Cild'in baş taraflarında yer alan ÖNSÖZ kısmında Ali Çankaya, kitabın hazırlanmış şekli üzerinde bazı açıklamalar yaptıktan sonra yazısına şu şekilde son vermektedir :

(...)

Aziz Mülkiyem!...

Yüce şahsiyetinin önemini anlamak amacıyla en güzel beş yılını katık ederek hazırladığım bu Kitabı, Seni bir asırdır bağrında yaşatan Büyük Türk Milleti'nin, dolayısıyla «Dünya Kam-u Oyu» nun incelenmesine sunuyorum.

Bu küçük hizmetimle Sana ve hepimizin «efendisi» olan Türk Milleti'ne olan borçlarımdan bir kısmını daha ödeyebildiğim kanaatindeyim.

Senin, kafa ve ruhuma verdiğin bilgi nuru ve «millî aşk» yardımcılığı ile ben'den umduğun »Hizmet eserleri» ni, arzu ettiğim şekilde, yükseltilmemiş isem bunda benim hiç bir suçum yoktur :

«Felek'de baht utansın, bi-nasib erbâb-ı himmetden.....»

Adı'nın, yetiştirdiğin evlâdlarınla birlikte yücelikler'e ulaşmasını, en temiz duygularla niyâz eder, bu vesileyle de «mâ'nevî varlığı» nun önünde ta'zimle eğilirim.)

VE BİZ DE, BU SATIRLARI YAZANIN ÖNÜNDE SAYGIYLA EĞİLİYORUZ.

Bu büyük başarısından dolayı değerli AĞA-BEYİMİZ ALİ ÇANKAYA'yı, Mülkiye Şeref Kitabı Hazırlama Bürosu Genel Sekreteri Mümin Öner ve diğer Büro ilgililerini, kitabın meydana gelmesine yardım eden Siyasal Bilgiler Fakültesi, İçişleri Bakanlığı, Mülkiyeliler Birliği ve diğer kuruluş mensuplarını içtenlikle tebrik eder, kendilerine sevgi, saygı ve minnet dolu olduğumuzu bildirmekten kıvanç duymaktayız.

(1) DERGİ'nin Notu : Eserin hazırlanması 6 yıl 2 ay sürmüştü, bu çalışma sırasında 44 934 adet yazışma yapılmıştır.

Elâzığ Valiliği

1919 yılı başında Elazığ'ın durumu :

Elazığ altı doğu ilinden biri olması ve halkının etnik yapısının özelliği dışında, Millî Mücadele açısından önemli bir vilâyet değildir. Fakat tarihimize «Ali Galip hadisesi» adıyla geçen olay, bu vilâyetin valiliğini ilginç bir konu durumuna getirmiştir. Nitekim «yüzellilikler» listesinde bu ilde bir vali, bir de mutasarrıf yer almaktadır.

Bugünkü Elazığ şehri, diğer birçok şehirlerimizde olduğu gibi, geçmişte çok yeni bir şehir sayılır. Eskiden şehir, bugün tarihi bir mesire yeri olan Harput'da idi. Bugünkü Elazığ şehrinin yerinde, Harput'un bağ ve bahçelerinin bulunduğu «Mezraa» köyü vardı. 1832 de ordu Harput'da konaklayınca, şehir halkı Mezraa köyüne taşındı. Bunun üzerine köy gitgide gelişti ve şehir durumuna gelmeğe başladı. 1862 yılında Vilâyet Merkezi oldu. Sultan Abdülaziz'in adına maledilerle «Mâmuratülaziz» adını aldı. Bu adın söylenmesi zor olduğundan, kısaca «Elaziz» dendi. Bu arada Harput adı da unutulmadı. Elaziz adı, Cumhuriyet Devrinde «Elazığ = zahire ülkesi» olarak değiştirilmiştir.

Bu duruma göre, Harput = Mâmuratülaziz = Elaziz = Elazığ aynı vilâyetin tarih içinde almış olduğu adlardır. 1919 yılında Elazığ Vilâyetine bağlı iki mutasarrıflık vardı : Dersim (Tunceli) ve Malatya. Dersim, doğa ve etnik yapısı dolayısıyla, Elazığ Vilâyetinde sürekli bir çıban başı idi.

Kurtuluş Savaşı başında Elazığ ilinde bulunan askeri birlikler pek önemsiz idi. Elazığ şehrinde bir alay ve Malatya'da da bir süvari alayı vardı. Elazığ'daki 15 inci Alay Kumandanı İlyas Bey, Malatya'daki 12 nci Süvari Alayının Kumandanı Cemal Bey idi. Bilineceği üzere bunların adları alay olup, mevcutları yüz kişiyi bile bulmuyordu. Ayrıca Malatya'da bir de Topçu Alayı vardı. Bunun da kumandanı Münir Bey idi. Bütün bu birlikler merkezi Diyarbakır'da bulunan Onüçüncü Kolordu'ya bağlı idiler.

VALİ ALİ SEYDİ BEY

1919 yılı başlarında Elazığ'da vali Ali Seydi Bey idi. Ali Seydi Bey, Mülkiye'nin 1891 yılı mezunlarından, 1869 yılında Erzincan'da doğmuş, Mülkiyeyi bitirdikten sonra, bir süre öğretmenlik yapmış, sonra çeşitli memuriyetlerde bulunmuş, mutasarrıflık yapmış ve 1917 yılında da

Elaziz Valiliğine atanmıştı. Damat Ferit Paşa, 4 Mart 1919 tarihinde Sadrazam olunca İttihadçı olarak bilinen valileri görevinden uzaklaştır-

Vali Ali Seydi Bey

mağa ve bunları çeşitli bahanelerle tutuklama olanaklarını araştırmağa başlamıştı. Ne varki Damat Ferit Paşa, hakkında tasarrufta bulunduğu valiye tebligat yapacak kadar yürek sahibi değildi. Görevden uzaklaştırılan vali, görevden alındığını kulaktan duyar veya gazete havadisinden öğrenir, bunun doğru olup olmadığını Nezaretinden sorar, o andaki kuvvet durumuna uygun bir cevap alırdı. Bu cevap haberi doğruluyabileceği gibi haberin bir söylentiden ibaret olduğu şeklinde de olabilirdi. Cevap ne şekilde olursa olsun, o vali hakkında tutuklama kararı alınır ve komşu illere tebligat edilirdi. Böylece bir valiye diğer bir valiye tutuklatmak gibi budalaca bir yola başvurulur, fakat bundan da olumlu bir sonuç alınmazdı. Böyle bir yola gitmekle de valilerin hükûmete isyan etmelerinin önüne geçildiği sanılırdı. Bu akılda kişilerin yönettiği İmparatorluk eğer çökmeseydi, sosyal kanunları inkâr etmek gerekecekti.

Bu durum Sivas Valisi Reşit Paşa'nın başına geldiği gibi Bitlis Valisi Mazhar Müfeti Beyin başına da gelmişti. Mazhar Müfit Bey bu söylentilerden üzüntü duymuş, Dahiliye Nezaretinden kesin bir cevap alamaması üzerine de kendi kendisini valilikten azlederek, bu kararını da 25 Mayıs 1919 da İstanbul Hükûmetine bildirmişti. Bunun üzerine aslan kesilen İstanbul Hükûmeti, Mazhar Müfit Beyin tutuklanması için Elaziz ve Diyarbakır valilerine emir gön-

derdi. Fakat Ali Seydi Bey ile Mazhar Müfit Bey Mülkiye'den sınıf arkadaşı idiler. Ali Seydi Bey emir gelir gelmez, 2 Haziran 1919 tarihinde Mazhar Müfit Bey'e aşağıdaki şifreli teli gönderdi :

«Ermeni tehciri meselesinden dolayı Divanı Harbi Örfiye sevkedilmek üzere tevkifiniz ve mahfuzen İstanbul'a gönderilmeniz hakkında emir geldi. Eğer Elazığ'dan geçersen hem bu emir tabiatıyla infaz edilmez, hem de istersen burada kalır ve saklanabilirsin. Eğer herhangi bir başka yere gitmek istersen vilâyetim dahilinde emniyetle ve müreffehen yoluna devamını temin ederim kardeşim.»

Mazhar Müfit Beyin cevabı ise şöyleydi :

«Çok teşekkür ederim. Elazığ'dan geçmiyeyceğim. Erzurum'a gidiyorum. Hararet ve minnetle gözlerinden öperim kardeşim.»

Gelgelelim bu yolda cesaretle yazışma yapan Ali Seydi Bey de 3 Mayıs 1919 tarihinde azledilmiş, yerine Ali Galip Bey atanmıştı. Bu haber Haziran başlarında Elazığ'a ulaştı ve Ali Seydi Bey Vilâyet Erkânından Hulusi Beyi yerine vekil bırakarak görevinden ayrıldı.

Ali Seydi Bey, bundan sonra yöneticilik mesleğinden ayrılacak ve hocalık yapacaktır. 1933 yılında vefat etmiştir. Merhum, bilgin ve erdemli bir kişi idi. Otuza yakın eser yazmıştır.

VALİ VEKİLİ HULUSİ BEY

Üçüncü Ordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşa, 1 Haziran 1919 tarihinde Elazığ Valiliğine bir şifre tel göndererek aşağıda yazılı hususları sormuştu :

«Vilâyatı Şarkıye Müdafaai Hukuk Cemiyetinin Vilâyet merkezleriyle ilvalarında ve mülhakatında teşkilâtı var mıdır? Belli başlı kurucu ve temsilcileri kimlerdir? Civar vilâyetlerdeki teşkilâtı ile irtibat ve muhabereye halz midir? Başka cemiyet var mıdır?»

Vali Vekili Hulusi Bey, 18 Haziran 1919 tarihinde bu tele cevap verdi. Bu cevaptan, o tarihte Elazığ'da bulunan sosyal ve siyasal örgütlerin durumunu öğreniyoruz. Bu cevaba göre, Elazığ'da Vilâyatı Şarkıye Müdafaai Hukuk Cemiyetinin bir şubesi vardır. Memleketin ileri gelenleri bu derneğin kurucularıdır. Erzurum, Sivas ve Diyarbakır ile haberleşmektedir. Bundan başka Elazığ'da, İhtilâf ve Hürriyet, Sulh ve Selâmet Partileriyle Kürdistan Teali Cemiyetinin birer şubeleri mevcuttur. Ayrıca Muallimin Cemiyeti (Öğretmenler Derneği) adıyla bir dernek vardır.

Şüphesiz, bunların içinde en önemlisi **Kürt Teali (yükseltme) Cemiyeti** idi. Çünkü Dersim Bölgesi baştan başa Kürt idi. Üstelik bunların hepsi silâhlı ve İstanbul Hükûmetine başkaldırılmış durumda idiler. Eşkiyalık yaparak geçiniyorlardı, Mustafa Kemal'in belirttiği gibi, Kürt Teali Cemiyetinin amacı, «yabancı devletlerin kanadı altında, bir Kürt Hükûmeti kurmaktır.» Dernek, İstanbul'dan yönetiliyordu. Ayrıca, kürtle-

rin yoğun olduğu Diyarbakır ve Bitlis illerinde de örgütlenmişlerdi.

Ali Galip Beyin Temmuz/1919 başlarında Elazığ'a gelmesiyle, Hulusi Beyin vekâleti sona ermiştir.

VALİ ALİ GALİP BEY

Ali Galip Bey, Kayserili olup, Feyziogulları ailesindedir. 1911 yılı başında Kurmay Yarbay rütbesiyle Tümen Kumandanlığı yaparken, İttihad ve Terakki Hükûmeti tarafından istifa zorunluluğunda bırakıldı. İttihad ve Terakki Hükûmetinin yaptırdığı ikinci dönem seçiminde Kayseri'den Milletvekili seçildi. Bir dönem Milletvekilliği dışında ticaret ve ziraatla uğraştı. Kurnaz, çalışkan ve ağzı lâf yapar bir kişi idi. 4 Mart 1919 tarihinde Sadrazam olan Damat Ferit Paşa İttihadçı bildiği valileri teker teker görevinden alıp yerine, kendisine yakın ve İttihadçı düşmanı bildiği kimselerin atamalarını yapıyordu. İşte 3 Mayıs 1919 tarihinde görevinden alınan Elazığ Valisi Ali Seydi Beyin yerine de Ali Galip Bey atandı. O da bazı tarih yazarlarımızın sandığı gibi, Ali Galip Beyin atanmasının altında Doğuda yapılacak kongrelerin dağıtılması, Mustafa Kemal ve arkadaşlarının tutuklanması gibi bir düşüncenin yatmadığıdır. Apaçiktır ki, atanmanın yapıldığı tarihte ne kongreler, ne de Mustafa Kemal söz konusu idi. Damat Ferit Paşa, bu atamayı İttihadçı düşmanlığı yaparak emperyalist güçler gözünde sözde itibar sağlamak ve aynı zamanda valilik gibi çok önemli görevlerde emirlerini tüm olarak yerine getirecek adamlar bulundurmamak için yapmıştı. Fakat kader bu adamları Mustafa Kemal ve arkadaşlarını tutuklamak, ulusal kongreleri dağıtmak gibi bir görevle karşı karşıya getirdi. Bu görevi yapmaktan çekinenler azledildi, yerine getirmeye uğraşanlar ise hüsrana uğradı.

Ali Galip Bey, 25 Mayıs 1919 günü veda için Padışahın huzuruna kabul olundu. Bu Sultan Reşat zamanında konulmuş bir töre idi. Bu veda töreninden sonra Ali Galip Bey, yola çıktı ve 23 Haziran 1919 tarihinde Sivas'a geldi. Bu tarihte Mustafa Kemal ile İstanbul Hükûmetinin arası her yönüyle bozulmuştu. İstanbul Hükûmeti Mustafa Kemal'in yakalanarak İstanbul'a gönderilmesini kumandanlara ve Mülkiye amirlerine duyurmuştu. Ali Galip, Sivas'ta günlerini Mustafa Kemal Paşa'yı tutuklasın diye Sivas Valisi Reşit Paşa'yı sıkıştırmakla geçirdi. Ne varki onun bütün bu çabalarından Mustafa Kemal zamanında haberli olmuştu. Onun için Sivas'a gelir gelmez (27 Haziran 1919) Ali Galip'i huzuruna getirtirdi. (Bakınız : Sivas Valiliği, Sayı, 22) Mustafa Kemal Paşa ile Ali Galip arasındaki görüşmelere Sivas Valisi Reşit Paşa tanık olmuştur. Mustafa Kemal Paşa, Ali Galip ile arkadaşlarını karşısına dizmiş, yer gösterip oturtmamış, her biri silleden farksız kelimelerden kurulu cümlelerle ve yirmi dakika süreyle Ali Galip ve arkadaşlarını ve onun kişiliğinde

İstanbul Hükümetini hırpalamış ve sözlerini göyle bağlamıştır:

— Askerler mert olur. Türk askeri ise mertlerden mert ve pek civanmert olur. Siz, cihanın kabul ettiği bu kaldeye istisna mı teşkil ediyorsunuz? Yoksa ordudan ayrılmakla Türk askerine mahsus bütün kıymetlerden de uzak mı düştünüz? Nedir bu yaptığınız? Kime ve kimlere hizmet yahut kime ve kimlere ihanet ediyorsunuz? Hiç düşündünüz mü?

Üçüncü Ordu Müfettişi Mustafa Kemal Paşa, o kadar kızmıştı ki, Ali Galib'e savunma olanağı dahi tanımadan sözlerine devam etti :

— Size daha ağır muamelede bulunabilirdim. Emekli bir asker olduğunuza hürmet gösterip bu kadarla iktifa ediyorum. Şu kadar ki, aklınızı başınıza almaz, haddinizi tanımaz, dilinizi de kısmazsanız, akibetiniz vahim olur. Haydi buyurun, yerinize gidin. Derin, derin düşünün! Harput'a mı gitmek, geri İstanbul'a mı dönmek lâzım olduğunu kararlaştırın. Yalnız şunu unutmayın ki, Anadolu'da sizin gibilerin ve efendilerinin zindüğü, ötmez, ötemez!

Ali Galip, bu sözleri süt dökmüş kedi gibi dinledi. Selâm vererek ayrıldı. O gece, yani 27 - 28 Haziran gecesi tekrar gelerek başbaşa Mustafa Kemal Paşa ile görüşmek istedi. Bunu Atatürk şöyle anlatmaktadır :

«Bu Ali Galip, karşılaştığı kötü durumdan sonra gizli diyecekleri olduğunu söyleyerek, geceleyin yalnızca yanıma gelmek istedi. Kabul ettim. Davranışlarının dış yüzüne önem vermemekliğimizi rica ile, Mamûratulaziz Valiliğini kabul ederek gelmekten amacının, benim yolumda hizmet etmek olduğunu ve Sivasta kalışının, benimle buluşup buyruk almak için olduğunu açıklamaya ve bin türlü kanıtla bizi inandırmaya çalıştı ve sabaha dek oyalıyarak başarı da sağladığını saklamayıp söylemeliyim.» Bir yazarımız da, bu görüşme ile ilgili olarak şu yargıya varmaktadır: «Ali Galip Bey istediği gibi Mustafa Kemal'le başbaşa kaldı. Yorgun adamı bin türlü yalan dolanla sabaha dek lâfa tuttu. Görünüşe aldanılmamasını, kendisinin de bu uğurda çalışmak üzere Anadolu'ya gelmiş olduğunu öyle iblisçe ve aldatıcı bir konuşma düzeniyle anlattı ki, en sonra genç, yorgun, uykusuz Paşa, onun sözlerine kandı ve Harput'a vali olarak gitmesine izin verdi.» (H. İzzettin Dinamo, Kutsal İsyân, C., III, Sayfa, 284.)

Atatürk, Ali Galib'le olan görüşmesini anlatırken şüphesiz alçakgönüllülük göstermektedir. Eğer Atatürk, Ali Galib'e inansaydı Erzurum'a gider gitmez onu öldürme çarelerini aramasına dayanak bulunamazdı. Bu olaya az sonra değineceğiz. Mustafa Kemal'in Ali Galib'e inanmasından dolayı Harput'a gitmesine izin verdiği görüşüne ise katılmaya imkân yoktur. Zira 27 Haziran 1919 tarihinde Mustafa Kemal, öğüt verme dışında, bir Valiyi yolundan alacak resmî veya özel güce sahip değildi. Bu

güç ancak Erzurum'a varduktan sonra doğmuştur.

Bu görüşmenin ertesi sabahı Mustafa Kemal arkadaşları ile birlikte Erzurum'a hareket etti. Ali Galip de, maiyetiyle birlikte Elazığ'a giderek görevine başladı. Fakat Atatürk'ün kendisi ve bazı yazarlar ne derse desin, olaylar açıkça göstermektedir ki, Mustafa Kemal Paşa Vali Ali Galib'e hiç inanmamış ve şaşmaz önseziyle birgün bu Valinin başına iş açacağını düşünmüş ve henüz yol yakın iken onun vücudunu ortadan kaldırma olanağını araştırmıştır. Oysa Mustafa Kemal'in kendisine ve dolayısıyla Milli Mücadeleye karşı çıkan valileri öldürtme gibi bir yolu benimsemediğini, bu yazı dizisinin giriş kısmında açıklamıştık. (Bakınız : Sayı, 20.) Nitekim, Reşit Paşa'nın (Bakınız : Sayı, 21.) Erzurum'a Vali olarak atandığını duyunca endişelerini belirtmiş; Erzurum Kongresine Rize Delegatesi olarak katılan Necati Hoca'nın :

— Paşam üzlmeyin, icap ederse Kop Dağında temizlenir, demesi üzerine :

— Hocam, ne diyorsun? Kutta-i tariklik (yol kesicilik) ederek adam mı vurduracağız? Bu memlekette hükümsüz adam öldürülmez. Vatanşah ancak mahkeme kararıyla cezalandırılır. Devlet adamının böyle düşünmesi lâzımdır.

Diye cevap vermişti.

Fakat Ali Galip bu yargının istisnasını teşkil etmektedir. Mustafa Kemal, Erzurumda, görevinden alınmış bulunan Halit Bey (Deli Halit Paşa) ile gizlice anlaşmış ve Ebülhindili Cafer (Erzurumlu Cafer Arslan) çetesine Ali Galibi öldürme görevini vermiştir. Fakat Kâzım Karabekir Paşa, bu girişimden zamanında haberli olmuş ve belki de yapılırsa ne gibi sonuçlar doğuracağı pek bilinmeyen bu girişimi zamanında önlemiştir. Bundan sonra Sivas Kongresi sırasında Mustafa Kemal, Ali Galib'i bir kez daha öldürtmek için girişimlerde bulunacak, fakat bunda da başarı sağlayamayacak; bu güce sahip olduğu zaman da Ali Galib'i öldürtmeye tenezzül etmeyecektir.

Böylece Ali Galip, Sivas'ta Mustafa Kemal'in tutuklanmasını sağlayamayacak, Mustafa Kemal de Erzurum'da onu öldürtme girişiminde başarı kazanamayacaktır. Ne varki, Ali Galip, haris bir kişidir. Bir şeyler yapıp kendini göstermek, daha üstün makamlara ulaşmak ister. Erzurum Kongresini dağıtmak işini hayalinden bile geçirmez. Zira orada Onbeşinci Kolordu vardır. Dersim Kürtleri eşkiyalıkta işi iyice azıtmışlar. Civar köyleri talan etmekte, can ve mal güvenliğini ortadan kaldırmaktadırlar. Halk hergün Valiliğe gelip şikâyette bulunmaktadır. Ali Galip Beyin bu eşkiyaları bastırarak kuvveti yoktur. Ama bu sızlanmalara da kulak tıkamak mümkün değildir. Bunun üzerine Ali Galip yanına seldz jandarma eri alarak kürt aşiretlerini ziyarete gider. Eşkiyalıktan vazgeçmeleri için onlara öğüt verir. Bu ziyaretler ve bu arada Ali

Galib'e çekilen ziyafetler günleri alır ve böylece 1919 yılının Ağustos ayının sonu gelir.

Erzurum'da da Kongre yapılmış, Doğu illeri halkının ve Kâzım Karabekir Paşanın tam desteği sağlanmıştır. Şimdi sıra Sivas Kongresinin yapılmasına gelmiştir. Bunun için Mustafa Kemal ve Arkadaşları 29 Ağustos 1919 tarihinde Erzurum'dan Sivas'a doğru yola çıkarlar. Artık İstanbul Hükümetinin de gözü açılmıştır. Doğuda olup biten olayları günü gününe izlemektedir. Mustafa Kemal'in kongre yapmak üzere Sivas'a doğru yola koyulduğunu duyunca, daha fazla güçlenmelerine meydan vermeden kongreyi basmak, Mustafa Kemal ve arkadaşlarını tutuklamak veya yoketmek için gerekli çareleri düşünmeğe başlar. Şüphesiz bu işin en basit yolu, Sivas Valisi Reşit Paşa'ya evet dedirtmektir. Fakat Reşit Paşa, şimdiye kadarki tutumuyla İstanbul Hükümetinin emrine uymayacağını göstermiştir. Kolordu kumandanları zaten İstanbul Hükümetini dinlememekteydiler. Bu iş için Erzurum'a gönderilmiş olan Vali Reşit Paşa (Ahmet Reşit Tokçaeer) isteneni ve bekleneni yapmamıştır. Onu da defterden silmek gerekmektedir. Bu durumda elde kala kala Ankara Valisi Muhittin Paşa ile Elazığ Valisi Ali Galip kalmaktadır. Ali Galib'in eski bir kurmay subayı olması, cevvaliyeti, koyu bir İttihadçı düşmanı bulunması ümitleri üzerine toplamasına sebep olmuş ve bu ihanet görevi ona verilmiştir. İşte tarihimize «Ali Galip olayı» diye geçen, kendisinden çok doğurduğu sonuçlar önemli olan ve Büyük Nutuk'da uzun boylu anlatılan olaylar zinciri böylece ortaya çıkmıştır.

Sonradan Yüzellilikler Listesinde yer alacak olan Dahiliye Nazırı Adil ile Harbiye Nazırı Süleyman Şefik tarafından hazırlanan Sivas Kongresini dağıtma, Mustafa Kemal ve arkadaşlarını tutuklama plânı şöyleydi: Sivas Valisi Reşit Paşa görevinden alınacak. Elazığ Valisi Ali Galip Bey, Vali ve Kumandan sıfatıyla Sivas'a atanacak. Ali Galip, eşkiya izlenmesi bahanesiyle Elazığ'dan ayrılacak, Malatya'ya gelecek, Malatya'da aşiretlerden silâhlı kuvvet sağlayacak. Bu kuvvetlerle Sivas üzerine yürüyecek ve anınsızın Sivas'ı basacak. Sivas'ta karşı koyan olursa bunları etkisiz duruma getirecek. Kongreyi dağıtacak, gerekenleri tutuklayıp İstanbul'a gönderecek. Bu plân çok gizli tutulacak. Başarı sağlandıktan sonra açıklanacak.

Ancak bu plân düşünüldüğü gibi gizli kalmadı. İstanbul gazeteleri, Reşit Paşa'nın görevden alındığını, yerine Ali Galib'in atandığını yazdılar. 4 Eylül 1919 tarihli İkdâm Gazetesi haberi şöyle verdi: «Reşit Paşa'nın azlından dolayı münhal bulunan Sivas Valiliğine Ordu Kumandanlığı inzımamiyle Mâmurtulaziz Valisi Ali Galip Bey tayin olunmuştur.» Ali Galip ise kamu oyuna şöyle tanıtılıyordu: «Ali Galip Bey İttihad ve Terakki Hükümeti tarafından icra olunan ikinci intihabatta Kayseri Mebusluğuna intihab olunmuş ve bu hükümete karşı mücahedâtı (savaşması) ile nazar-ı dikkati celp eylemiştir.»

Ayrıca, Sivas Valiliği sırasında ayrıntılarıyla anlatıldığı gibi, Dahiliye Nazırı Adil ile Ali Galip arasında geçen gizli yazışmalar, Sivas Telgrafhanesinde Mustafa Kemal tarafından ele geçirildi. Böylece gizli plân, herkes tarafından öğrenildi.

ALİ GALİP OLAYI

Vali Ali Galip Bey, Dersim'de Kürt aşiretleri arasında dolaşırken, 29 Ağustos 1919 tarihinde Dahiliye Nazırı tarafından arandığını öğrendi ve telgrafhaneye koştu. Nazır Adil Bey, Ali Galib'den, Harbiye Nazırı Süleyman Şefik Paşa ile birlikte hazırladığı Sivas Kongresini dağıtma ve Mustafa Kemal ile arkadaşlarını tutuklama plânını uygulayıp uygulamıyacağını bildirmesini istedi. Ali Galip, Mustafa Kemal ve arkadaşlarını tutuklamanın imkânsız denecek kadar zor bir iş olduğunu anlayacak kadar zeki idi. Ama kaybolmuş haklarını kazanmak, orduda akranlarının derecesine yükselmek, önemli bir kişi olmak ise bu önerinin kabulüne bağlıydı. Niçin şansını denemesindi? Belki talih yüzüne gülebilirdi. Fakat Dimyata pirince giderken evdeki bulgurdan da olmak vardı. Ali Galip bu ruh durumu içinde öneriyi ağırdan aldı. Ne kabul ettiğini ne de reddettiğini bildirdi. Bir takım koşullar ileri sürdü. Verilecek görev Elazığ Valiliğinden daha önemli olmalıydı. Askerlik mesleği dışında geçen sürelerin kıdemine sayılarak hemen Kurmay Albaylığa yükseltilmeli ve Elazığ'dan hareket ettiği anda Tuğgeneral yapılmalıydı. Kalabalık bir ailesi vardı. Bu aileyi nakletmek için Devletin verdiği yolluk yetmezdi, ayrıca yolluk yanında yediyüz liradan aşağı olmamak üzere tazminat verilmeliydi. 29, 30 ve 31 Ağustos günleri bu konuşmalarla geçti. (Bu sırada Mustafa Kemal Erzurum'dan yola çıkmış, Erzincan Boğazını geçmek üzereydi. Ali Galib'in Erzincan Boğazında Mustafa Kemal'in yolunu keseceği söylentileri de buradan çıkmıştır.) Adil Bey, isteri nöbetleri geçiriyor, Ali Galib'in önerisini kabul ederek biran önce harekete geçmesini istiyordu. Dahiliye Nazırı Adil Bey'e göre Ali Galib'in bütün koşulları kabul edilebilirdi. Yeter ki, Ali Galip, kesin olarak kabul cevabı vermeli, biran önce Elazığ'a dönerek hazırlıklara başlamalıydı. Ali Galip, Dahiliye Nazırı Adil Beyi daha fazla oyalayamayacağını anlayınca, 1 Eylülde Hozat'a geldi ve 2 Eylülde Elazığ'a döndü. Durumun artık savaşılanmaya tahammülü yoktu. Ne olacaksa olacaktı. Görevi kabul ettiğini bildirdi ve şu telgrafi yolladı:

«Gece yarısı Hozat'tan hareketle sabaha karşı Elazığ'a vardım. İradeyi henüz tebellüğ etmediğim için buradaki hazırlığıma tabii başlamadım. Yoksa hazırlığın yarıda kalması ayıp olur. Tam ve kesin bilgi ve talimat almalyım ki, gereğini tayin edebileyim. Hareket ve varış zamanları ona göre saptanacak ve emirlerinize cevabım arz edilecektir. 2 Eylül 1919

Elaziz Valisi
Ali Galip»

İşte bu telgrafa İstanbul Hükümetince verilen cevap, Kurtuluş Savaşımızın hızlanmasında, yönteminin saptanmasında ve kişilik kazanmasında çok büyük rol oynamıştır. Mustafa Kemal ve arkadaşlarının nasıl tutuklanacağı plânını içeren, bunun için müslüman halkı birbirine kırdırtmakta sakınca görmiyen bir zihniyeti yansıtan bu karşılık telgrafı, çok önemli bir İHANET BELGESİ olarak Kurtuluş Savaşı tarihimize geçmiştir. Sivas Telgrafhanesinde ele geçirilen bu tel yazısının metni şudur :

«Elâzığ Valisi Galip Beyefendiye
K: 2 Eylül 1919

Sunulmuştur. Padişah buyruğu bugün çıkacaktır. Demek, durum kesinleşmiştir. Yönerge şudur : Bildiğiniz gibi Erzurumda Kongre adı altında birkaç kişi toplanarak birtakım kararlar aldılar. Ne toplantıların ne de aldıkları kararların hiçbir önemi yoktur. Fakat bu davranışlar yurttan birtakım söylentilere yol açıyor. Avrupa'ya ise pek şişirilerek yansıtılıyor. Bundan dolayı, pek kötü etkiler yapıyor. Ortada önemsenerek hiçbir kuvvet, hiç bir olay yokken salt bu şişirmelerden ve kötü etkilerden kaygılanan İngilizlerin son günlerde Samsuna epeyce bir kuvvet çıkaracakları anlaşılıyor. Hükümetin, her yerde olduğu gibi size de gönderdiği belli bildirimlere aykırı tutum sürdürülürse, çıkarılacak yabancı kuvvetlerin Sivas'a ve oradan da ilerliyerek birçok yerlere girmeleri yakındır. Bu ise, yurdun yararına elbette aykırıdır. Erzurumda toplanan belli kişilerin yakında Sivas'ta toplanarak yine bir kongre yapmak istedikleri, yazışmalardan anlaşılıyor. Böyle beş on kişinin orada toplanmasından hiçbir şey çıkmayacağı Hükümetçe bilinmektedir. Fakat bunları Avrupaya anlatmanın yolu yoktur. İşte bunun için bunların orada toplanmasını önlemek gerekiyor. Bunun için de herşeyden önce Sivas'ta Hükümetin tam güveneceği ve yurdun esenliğine uygun olan bildirimleri eksiksiz yerine getirmeye kararlı bir vali bulundurmak gerekmektedir. Sizin gibi yüksek bir kişiyi onun için oraya gönderiyoruz. Gerçi Sivas'ta Kongre yapmak isteyen birkaç kişiye engel olmak pek güç bir şey değilse de kimi general, üst subay, subay ve erlerin de bunlarla bir düşüncede olduklarının anlaşılması dolayısıyla, Hükümetin alacağı tedbirleri ellerinden geldiğince etkisiz bırakacakları ve bilinen kişileri olabildiğince koruyacakları dikkate alınarak, güvenilir bir iki yüz kişinin buyruğunuz altında bulunması başarı sağlamak için uygun görülmektedir. Bundan dolayı, önce de yazdığım gibi, oralardaki kürtlerden güvenilen yüz, yüzelli kadar süvariye birlikte alarak, ne için oradan gidildiği hiç kimseye sezdirilmeden Sivas'a, hiç kimsenin beklemediği bir zamanda varıp Valiliği ve Komutanlığı hemen ele alacak ve oradaki jandarmalarla askerlerin sayıları çok az olmakla birlikte, iyi kullanacak olursanız, karşınızda başka bir kuvvet bulunmayacağı için hemen etkin bir duruma girerek toplantıya meydan vermemiş olacağınız ve orada bulunanlar varsa he-

men yakalatıp göz altında İstanbul'a gönderebileceğiniz apaçaktır. Bu yolla ele geçirilecek hükümet gücü ve erki, yurt içinde serüvenci davranışlarda bulunanları yıldırarak bu türlü hoş gitmeyen davranışların ortaya çıkmasını önleyeceği gibi, dışarda da iyi etki yaparak yabancıların asker çıkarmak ve oralara girmek yolundaki düşüncelerden vazgeçmeleri için Hükümetçe yapılacak girişmelere sağlam bir dayanak olacaktır. Aslına bakılırsa, Sivasın kimi ileri gelenlerinden sağlam olarak öğrenildiğine göre halk, bu politikacıların kışkırtmalarından, para toplamak için yaptıkları baskılardan pek çok öğrenmiştir, bunların önlenmesi için Hükümete her türlü yardımda hazırdır. Orada hemen jandarma yazılacak istenildiği kadar er bulunacağı ve buna, sözü geçer kişilerce özel olarak yardım edileceği bildirilmektedir. Böylece yeter sayıda ve Hükümete sıkıca bağlı bir jandarma örgütü kurulduktan sonra, birlikte götürüleceğiniz süvarileri memnun ederek yerlerine göndeririz. İşte alınacak tedbirler bunlardır. Bunun kolaylıkla ve başarıyla uygulanması, işi son derece gizli tutmaya bağlıdır. Sivas'ta görev aldığınızı, hattâ oralara doğru gideceğinizi evinizde en güvendiğiniz kimseye bile söylemeyiniz ve Sivas'a girinceye dek işi yanınızdakilere de sezdirmeyiniz. Bu, başarının baş ilkesidir. Bundan ötürü, şimdilik ne yapıp ne yapıp ailenizi orada bırakarak, çevrenizdeki aşiretleri denetlemek için beş on gün dolaşacağınızı evinizdekilere ve başkalarına söyleyerek hemen yola çıkıp bir gün önce Sivas'a ansızın varmaya çalışmalısınız. Oraya vardığınızda aşağıdaki tel yazısını gerekenlere bildirip Valiliği ve Komutanlığı ele alarak hemen işe başlamalısınız. Bir yandan da makine başında Nazırlığa durumu bildirmelisiniz. Böylece durum belli olur olmaz size yine makine başında gereğine göre bildirim yapılacaktır. Böylece işe başladıktan sonra, ne zaman uygun görürseniz ailenizi ve eşyalarınızı Sivas'a getirebilirsiniz. Ancak, şimdi orada bulunan Reşit Paşanın valilikten çıkarıldığı, yerine başkasının gönderileceği her nasılsa duyularak, kendisi Nazırlığa başvurduğu ve adları sizce bilinen kimselerin yakında Sivas'ta birleşmek istedikleri, alınan yazılardan anlaşıldığı için yok yere bir dakika geçirilmeyecek bir an önce yola çıkıp bir saat önce Sivas'a ulaşmaya çalışmanız da, işi başarıma bakımından çok önemli ve çok gereklidir. Şu nedenlere ve bu düşüncelere göre, ne zaman yola çıkıp ne sürede Sivas'a varabileceğinizin bildirilmesi gerekmektedir. Sivas'ta ilgililere göstereceğiniz tel yazısı şudur :

SİZİN SIVAS VALİLİĞİNE VE KOMUTANLIĞINA ATANMANIZI, HÜKÜMET KARARLAŞTIRMIS VE PADİŞAH HAZRETLERİ ONAYLAMISDIR.

Hemen yola çıkıp bu tel yazısını Sivas'taki asker ve sivil memurlardan gerekenlere göstererek Valilik ve Komutanlık görevini almanız ve işe başlamanız ve hemen durumdan bilgi vermeniz bildirilir. 3.9.1919

Dahiliye Nazırı
Süleyman Şefik

Harbiye Nazırı
Adil

Fakat Ali Galib'in istekleri bitip tükenmiyordu. Kendi durumunu kurtardığına inanmış olmalı ki, şimdi de hemşerilerini kayırma yolları düşünüyordu. Yukarıdaki telgrafın çekildiği gün, yani 3 Eylül 1919 tarihinde Adil Bey'e gönderdiği telyazısında, Kayserili Doktor Yüzbaşı Behçet Beyin Elazığ ve Diyarbakır Sağlık Müfettişliğine ikinci derece maaşla atanmasını istiyordu. Aynı gün, Sivas'ta Vali Reşit Paşa Mustafa Kemal ve arkadaşlarının 2 Eylül akşamı Sivasa geldiklerini, halkın coşkun sevgisiyle karşılandıklarını, 4 Eylül günü Kongre çalışmalarına başlanacağını bildiriyordu.

Ali Galip 6 Eylül sabahı Malatya'ya geldi. O sırada Malatya Mutasarrıfı Kürt aşiretlerinden biri olan Bedirhanlılardan Halil Rahmi Bey idi. Halil Rahmi, bağımsız bir Kürt Devleti peşinde koşuyordu.

Aynı gün, yani 6 Eylülde Malatya'ya onbeş Kürt atlısıyla birlikte Bedirhanlılardan Kâmuran, Celadet ve Diyarbakırlı Cemilpaşaoğlu Ekrem gelmişlerdi. Yanlarında bir yabancı subay vardı. Bu subay ünlü İngiliz Casusu Nowill idi ve Lawrence'in Arabistanda yaptığını Doğu Anadolu'da kürtler için yapmak istiyordu. Mutasarrıf Halil Rahmi Bey bunları da karşıladı. Ancak bu gelenler öteden beri karanlık niyetleri belli kişiler olduğundan güvenlik kuvvetlerimizce izleniyorlardı. Nitekim Malatya'ya geldikleri hemen Mustafa Kemal'e de duyuruldu. Ancak bunlara bir şey yapılamıyordu. Zira ellerinde serbestçe dolaşmaları için İstanbul Hükümetince verilmiş belgeler vardı.

Böylece Elaziz ile Elaziz Vilâyetine bağlı Malatya Livasının Mutasarrıfı görünüşte elele çalışıyorlardı, fakat amaçları ayrı idi. Ali Galib'in amacı Mustafa Kemal ve arkadaşlarını tutuklamak, Halil Rahmi'nin ise bu fırsattan faydalanarak bağımsız bir Kürt Devleti kurmaktı.

Ali Galip, Malatya'ya gelişini 6 Eylül 1919 tarihinde Malatya'dan çektiği bir tel ile Dahiliye Nazırına duyurdu. Bu tel yazısı şöyle idi :

«Besni postasını vuran eşkiyaan emriniz gereğince behemehal yakalanmaları için lüzumlu olan kuvveti toplamak ve tertiplemek için Malatya'ya geldim. Soygunculuk yerine (!) hareket günü de bugün - yarın tayin ve arz edilecektir. Yalnız bu uğurda sarfedilecek paranın nereden alınacağını bildirilmesine emirlerinizi rica ederim.»

İstanbul'da Mustafa Kemal ve arkadaşlarının yakalanmasını sabırsızlıkla bekleyen Dahiliye

Nazırı Adil Bey, «Çok ivedi» kaydıyla bu telgrafa hemen cevap yolladı :

«Malatyada Elazığ Valisi Galip Beyefendiye
K.: 6 Eylül 1919

Haydutları (!) izlemek için gönderilecek kuvvet giderlerinin jandarma ödeneği karşılık tutularak Malsandığından ödenmesi gereklidir. Kaç kuruş harcanacağını ve gönderilecek kuvvetin sayısı yola çıkış gününün ivedilikle bildirilmesi. İstanbul, 6 Eylül 1919.

Nazır
Adil

Günler, saatler geçiyor, Mustafa Kemal'in yakalandığına dair haber bir türlü gelmiyordu. Adil Bey sabırsızlıktan çatlayacaktı. Her geçen günün Mustafa Kemal'in lehine, kendi aleyhine çalıştığını biliyordu. Üstelik, Ali Galib'in Sivas'a atandığını gazetelerde yazmıştı. Ali Galib'i bir an önce harekete geçirmek ve moralini güçlen dirmek için aşağıdaki tel yazısını gönderdi :

«İvedidir.
İstanbuldan
9.9.1919

Malatya'da Elazığ Valisi Beyefendiye
K: 8 Eylül 1919

Sivasta güvenilir aracı olmadığından yeterince bilgi alınmamakta ise de ora halkundan, burada bulunan bir adamın sözlerine ve başka yerlerden de alınan genel bilgilere göre ilkin, halk bu kıskırtmaları istememektedir. İkincisi, asker, yok denecek keredede azdır. Bu ayaklanmayı yönetmekte olanlar, bilinen kişilerle kimi komutan ve subaylardır. Bunlar, işe ulusal bir kılık vererek, amaçlarını benimsetmeye çalışmaktadırlar. Oysa, ulus bu işleri benimsemiyor. Orası daha yakın olduğundan istediğiniz bilgiyi daha kolaylıkla elde edebilirsiniz. Kaldı ki, gazeteler, her nasılsa oraya atandığımızdan söz ettikleri için, bir gün önce gitmeniz daha çok önem kazanmıştır. Yanınızda bulunduracağınız kuvvet ne kadar çok olursa başarıyı o ölçüde kolaylaştıracağı apaçıktır. Bu kuvvetin sayısı ne zaman yola çıkacağınızı bir gün önce belli edip bildirmenizi bekliyorum.

Nazır
Adil

9 Eylül sabahı bu tel yazısını alan Ali Galip, kendisini bekleyen tehlikelerden habersiz olarak şu son teli yazdı :

«Çok ivedi ve gizlidir.
Kendisi açacaktır.
Dahiliye Nazırlığına

İçinde bulunduğumuz ayın ondördüncü günü yeter kuvvetle haydutların izlenip yakalanması için Malatyadan yola çıkmak üzere gerekli tedbirler alınmıştır. Tanrının yardımıyla çarpışmada başarı sağlanacağına güvenilsin. Yalnız, yazı-

İnkarın karşılıkları ve gerekleri geciktirilmemelidir. 9.9.1919

**Elazığ Valisi
Ali Galip»**

Ali Galip, bu telgrafı 9 Eylül günü İstanbul'a yolladığı zaman henüz daha olan bitenlerden haberi değildi. Oysa Ali Galip'le Dahiliye Nazırı Adil arasında yapılan ve önemli kısmını yukarıya yazdığımız yazışmalar, 6 Eylül günü Mustafa Kemal tarafından ele geçirilmişti. Bu gibi olaylar karşısında soğukkanlılığı yitirmek ve ortalığı telâşa vermemek Mustafa Kemal'in üstün niteliklerinden biriydi. Sivas Kongresi üçüncü çalışma günündeydi. Önemli olan Sivas Kongresinin çalışmalarını başarıyla tamamlamasıydı. Onun için tek başına gerekli tedbirler baş vurdu. Bu tedbirler, bütün ayrıntılarıyla Büyük Nutuk'da anlatılmaktadır. Kısaca şudur: Malatya'da bulunan Onikinci Süvari Alay Kumandanı Binbaşı Cemal Beye Vali, Mutasarrıf ve kürtcülük propabangası yapan diğer kişilerin tutuklanması emredilmiştir. Fakat Cemal Bey, yeter kuvveti olmadığından bu emri yerine getiremeyeceğini bildirmiştir. Elazığ'da bulunan Onbeşinci Alay Kumandanı İlyas Beye, katıra bindirilmiş bir bölük askerle iki makineli tüfeği yanına alarak Malatya'ya gitmesi rica edilmiştir. Durumdan ayrıca, Diyarbakır'daki Onüçüncü Kolordu ile Erzurum'daki Onbeşinci Kolordu Kumandanları haberi kılınmıştır. Emir Subayı Recep Zühtü Bey, diğer bir subayla birlikte Malatya'ya yollanmıştır. Bunun dışında, Atatürk, herkesin moralini güçlendirecek sözler etmiştir.

Ali Galib'in Malatya'da yaptığı işleri ve ruh durumunu Recep Zühtü Beyin Mustafa Kemal'e gönderdiği raporlardan öğreniyoruz. 9 Eylül günü akşamı, Malatya Telgraf Müdürü, söylemeyeceğine yemin ettiği halde, hakkında alınan tedbirleri Vali Ali Galib'e anlatır. Bunun üzerine Ali Galip büyük bir korkuya düşer, bütün geceyi uyumaksızın Hükümet Konağında geçirir ve karşı çareler düşünür. İlk iş olarak Mutasarrıfı Hükümet Konağına davet eder, fakat Mutasarrıf gelmez. Jandarma Kumandanını çağırır, bütün polis ve jandarmayı toplayarak gerekli savunma tedbirlerini almasını ister, ama Jandarma Kumandanı elindeki kuvvetin ancak şehrin asayişini sağlamağa yeteceğinden söz ederek isteneni yerine getirmez. 9 Eylül sabahı İlyas Bey, katıra bindirilmiş 52 asker ve iki makineli tüfekle Elazığ'dan yola çıkmıştır. Malatya'ya doğru gelmektedir. Bunlar ermeni askeridir diyerek yolda pusuya düşürülmelerini ve tutuklanmalarını Aşiret Reisi Hacı Kaya'dan ister. Gelgelelim Hacı Kaya da Ali Galib'e yüz vermez. Korkudan ne yapacağını şaşırın Ali Galip, 10 Eylül sabahı kaçmağa karar verir. Mutasarrıf'la birlikte, Mutasarrıfın akrabası olan bir kürt aşiretin yanına gidecekler, yeter derecede kuvvet sağladıktan sonra tekrar Malatya'ya döneceklerdir. Plânları budur. 10 Eylül sabahı, bu plânı uygulamak üzere, Vali ve Mutasarrıf yanlarına birkaç jandar-

ma ve silâhlı kürt alıp yola çıkmak üzere iken, anı bir kararla Hükümet binasına gelirler. Sandık emininin odasına girerler, sandığı açarlar, birlikte alıp götürmek üzere altıbin lira sayarlar, alınan paranın yerine koymak üzere de şu senedi yazarlar:

«Mustafa Kemal Paşa ve yordakçılarının tepelenmesi giderlerine karşılık olmak üzere ilgili buyruğa uyularak altıbin lira alınmıştır. 10 Eylül 1919.

Halil Rahmi Ali Galip»

Hükümet binasında bu işler yapılırken, Alay Kumandanı Cemal Bey, İlyas Beyin Malatya'ya gelmekte olduğunu duyunca yüreklenir. Alaydaki subaylara Mutasarrıf Halil Rahmi Beyin evini sarmalarını emreder. Subaylar evi sararlar ve telefon telini koparırlar. Durumu önceden sezinleyen Mutasarrıfın eşi, Hükümet binasında bulunan kocasına haber salar. Bu haber üzerine iyice paniğe kapılan Vali ve Mutasarrıf, parayı ve senedi almadan, yanlarındaki adamlarıyla birlikte atlarına atlayarak son hızla kaçarlar.

Kaçak Ali Galip ve arkadaşları 10 Eylül gecesini Malatya yakınında Raka Köyünde, 11 Eylül gecesini de bu köye yarım saat uzaklıktaki bir köyde geçirmiştir. Buraları, Mutasarrıf Halil Rahmi Beyin yakınları olan Kürt Aşiretlerinin buldukları yerlerdi. Halil Rahmi kaçmadan önce, bu aşiretlere haber salarak kürt ayaklanmasının başladığını, kürtlerin silâhlanıp toplanmasını istemişti. İşte Ali Galip, Raka'ya vardığı zaman içine yuvarlandığı uçurumun büyüklüğünü anlamıştır. Mustafa Kemal'i yakalayayım, bu arada iki derece yükseleyim derken, bir kürt ayaklanmasına önyak olma durumuna düşmüştü. Ali Galib'in bu uçurum içinde nasıl debelendiğini, 11/12/Eylül gecesini Mustafa Kemal'e İlyas Bey tarafından yazdırılan bir telgraftan öğreniyoruz. İlyas Bey bu telgrafında şöyle demektedir:

«Güvenilir bir kişi olan Jandarma Yüzbaşı Faruk Beyden şimdi alınan bilgi aşağıdadır:

Faruk Bey Kâhta ve çevresinde kaçakları izliyordu. Malatya'ya beş saat uzaklıkta Raka Köyünde Kürtlerin toplandıklarını ve şimdi Mutasarrıf'la arkadaşlarının orada bulunduğunu; Sivereğe kadar olan aşiretlerin birbiri ardınca adı geçen yere gelmekte olduklarını ve Dersim aşiretlerine varıncaya değin Kürtlük adına çağrıldığını; Mutasarrıfın düşüncesine göre, ilkin Malatya'ya saldırıp baştanbaşa yağmaladıktan sonra bütün kuvvetle Sivasa doğru yürüyeceklerini; Malatya'da bulunan Türkleri öldüreceklerini ve kovacaklarını; bunlar yapılırken Dersimlilerin de Harput'a yürüyeceklerini bildiriyor. Çünkü Mutasarrıfın Malatyadan gitmesi Kürtlük adına kendilerini büyük ölçüde aşağılama ve horlama sayılıyormuş; Vali, bu yağma ve öldürmeden yana olmadığını, fakat Mutasarrıfın düşüncesine de engel olamayacağını bildirmiştir. Malatya'ya savaşla girdikleri zaman Kürt bay-

rağı çekileceği ve yanlarındaki İngiliz Binbaşısının da (Mister Nowill) Urfa'da bulunan İngiliz Tümeninin gelmeye hazır olduğunu söylediği bildirilmiş ise de Hacı Bedir Ağanın (Ünlü Kürt Aşiret Reisi) bunu kabul etmediği, aşiretlerin de Malatyanın Kürdistan olduğunda ve Malatya'da Kürt bayrağı çekilmesinde ayak diredikleri; **dün akşam Vali Malatyaya dönmek istemişse de bırakmadıkları hiç bir ekleme yapılmaksızın bilgilerine sunulur. Koşulları aşağıdadır :**

- 1 — Valinin yerine dönmesi;
- 2 — Mutasarrıfın gene eski yerinde kalması;
- 3 — Elazığ'dan gelen erlerin geri gönderilmesi;
- 4 — Valinin yüz silahlı Kürtle Malatyaya gidildiği zaman taşkınlık yapılmaması ve Sivas'a doğru yürülmesi;
- 5 — Aşiretlerden alınan yedi tüfek ve bir tabancanın geri verilmesi;»

Ali Galip olayı, bir kürt ayaklanması niteliğini kazanmağa yüz tutunca, Mustafa Kemal'ciler derhal karşı tedbir alma yoluna gittiler. Bu tedbirler iki türdür. Birincisi askerî tedbirlerdir. Bu tedbirler, Malatya'nın yeni kuvvetlerle desteklenmesi ve Onüçüncü Kolordu birliklerinin daha güneye sarkması yönünde olmuştur. İkincisi, Malatya'daki Kürt aşiret başkanlarından oluşan bir öğüt kurulunun Kâhta'ya gönderilmesidir. Bu öğüt kurulu etkili olmuş, ayaklanmak üzere olan kürtler başkaldırmanın kendi yararlarına olmayacağını anlamışlar ve ayaklanmaktan vazgeçmişlerdir. Bunun üzerine Vali Ali Galip ile Mutasarrıf Halil Rahmi kurtuluşu kaçmakta bulmuşlardır.

Ali Galip Olayı dolayısıyla Sivas Valisi Reşit Paşa İstanbul Hükümetine başkaldırırken, Mustafa Kemal de Dahiliye Nazırı Adil Bey'e gönderdiği 11 Eylül 1919 tarihli ünlü telgrafında (Bakınız: Sivas Valiliği, Sayı, 22.) şu ilginç cümleler yer alıyordu : «... Galip Bey ve yardımcılarını gibi şaşkınlığın bönce ve kuruntuya dayanan sözlerine kapılarak... işlediğiniz alçaklıkların ulusça yükletilecek sorumluluğunu göz önünde tutunuz. **Güvendiğiniz kişilerin ve kuvvetin sonunu öğrendiğiniz zaman kendi sonunuzla la karşılaştırmayı unutmayınız.»**

Gerçekten Ali Galip Olayı'nın baş aktörleri olan Ali Galip, Halil Rahmi, Adil ve Süleyman Şefik'in sonlarını karşılaştırmakta yarar vardır.

Ali Galip önce Urfa'ya geldi. Hükümet ile haberleşme olanağını aradı. Fakat Urfa - İstanbul telgraf hattı Sivas'tan geçiyordu. Bunun üzerine İngilizlerle anlaşarak Halep'e gitti. Oradan, İngilizler aracılığıyla, Hükümetle ilişki kurdu. Vapurla İstanbul'a dönmek üzere yolla çıktı. İzmir'de Vali Kambur İzzet'in konduğu oldu. (22 Kasım 1919) Ancak velinimetli Damat Ferit Paşa Sadrazamlıktan ayrıldığı için

bir süre açıkta bekledi. Damat Ferit, 5 Nisan 1920 tarihinde tekrar Sadrazamlığa gelince, Ali Galip Dahiliye Nezareti'ne başvurarak geçmiş maaş ve yolluklarını istedi. Konu 29 Nisan 1920 tarihli Meclis-i Vükelâ (Bakanlar Kurulu) toplantısında görüşüldü. Dahiliye Nezaretinin: «Harput'tan ayrılması Hükümet tarafından vukubulan emre dayandığı gibi Halep'de ikametini de yine merkezden aldığı tebligata müstenit olan Ali Galip Bey'in Elaziz'den ayrılış tarihi olan 6 Eylül 1919 tarihinden itibaren işlemiş maaşları ile harcırahının ödenmesi lâzımdır.» şeklindeki önerisi uygun görüldü. Bundan sonra Ali Galip Milli Mücadele aleyhine bir talihsiz girişimde bulunmuşsa da gerçeği gören gözleri, daha ileriye gitmesine engel olmuştur. Ali Galip, Türk Ordusu İstanbul'a girince, Merkez Kumandanlığı tarafından yakalanarak Adapazarı'ndaki Harp Divanına gönderildi. Bu konuda Kâzım Karabekir şöyle demektedir : «Kâhta görüşmesinde Mister Nowill'in İngiliz Süvari Tümenini celp için Halep'e yazmak önerisini Vali Ali Galip'ten gayrısı kabul ettiği ve bu suretin Kürdistan bağımsızlığıyla sonuçlanacağından korkan Ali Galip'in karşı koyması üzerine vazgeçildiği sonradan anlaşılmıştır. Ali Galip Bey Sivas Kongresinin aleyhinde, fakat Kürdistan bağımsızlığına taraftar olmadığı ve bunun için Nowill'in önerisini reddettiği sulhtan sonra Adapazarı'ndaki Osmanpaşa Harp Divanında ortaya çıktığından Ali Galip Bey beraat kazanmıştır.» Ali Galip, beraat etmesinden cesaret alarak Ankara'ya geldi. Fakat Rauf Bey tarafından görülerek, Milli Mücadele aleyhindeki tutumu yüzünden Yüzellilikler Listesinin 39 uncu sırasında «**Harput Valilerinden Ali Galip**» olarak yer aldı ve yurt dışına çıkarıldı.

Malatya Mutasarrıfı Halil Rahmi'ye gelince, o da Halep'e kaçtı. Zararlı uğraşlarına orada da devam etti ve bu yüzden Yüzellilikler Listesinin 29 uncu sırasında «**Malatya Mutasarrıflarından Bedirhani Halil Râmi**» olarak yer aldı.

Ali Galip Olayı'nın diğer kahramanlarından Dahiliye Nazırı Adil Bey, Yüzellilikler Listesinin 44 üncü sırasında, Harbiye Nazırı Süleyman Şefik ise 18 inci sırada «**Kuvayı İnzibatiye Başkumandanı Süleyman Şefik Paşa**» olarak yer aldılar. Böylece Ali Galip Olayı'nın dört kahramanı Yüzellilikler Listesinde buluşarak, Mustafa Kemal'in yıllarca önce yaptığı kehaneti doğrularlar.

Şimdi, «Ali Galip Olayı» üzerinden yarım yüzyıl geçmiş bulunuyor. Sanırım bu konuda daha nesnel bir değerlendirmeye gitmek olanağı var. Ali Galip'in tutumunda bir neslin dramı yatar. Bunlar, İttihad ve Terakki Hükümeti zamanında muhalif - muvafık ayrımına uğramış kişilerdir. Muvafıklara her türlü nimet, muhaliflere her çeşit eziyet. Sorunları duygusal plânda ele almak ve aklın egemenliğini geri plâna atmak. Bunun sonucu olarak, muhaliflerle muvafıklar arasında can düşmanlığı... İşte Ali Galip de İttihat ve Terakki Hükümeti zamanında muhalif,

İtilâf ve Hürriyet Hükümeti zamanında muvafık. Bir valilik kopyarabilmek için günlerce uğraşmış. Elde edince de onu yitirmeme çabasına düşmüş. Zaten kendine çok güveni, fazla yeteneği olan bir insan değil. Çok konuşan, az iş gören bir tip. Üstelik bir Devlet adamında bulunması gerekli ciddiyetten de yoksun. Örneğin, Malatya'ya geldiği zaman kendisine Mutasarrıftan yakınanları o'duğu gibi Mutasarrıfa gammazlıyor, bu yaptığının doğru olmadığı söylendiği zaman da sır saklamayı bilmediğini söyleyerek kendini savunuyor. Urfada evinde misafir kaldığı kişiyi ertesi gün İngilizlere ittihatçıdır diye tutuklatıyor. Bu tutumu, onun etrafına güven vermesini önüyor. O tarihte P.T.T. Genel Müdürlüğü olan Refik Halid Karay, anılarında belirttiğine göre Damat Ferit Hükümeti de Ali Galib'e fazla güvendiği yok. Fakat Kongrecileri tutuklamayı Sivas Valisi Reşit Paşa reddedince, çaresiz Ali Galib'e bu görevi vermek zorunda kalıyorlar. Ali Galip de, Mustafa Kemal'i tutuklamanın kolay bir iş olmadığını bilecek kadar zeki. Fakat kendisi için ikbal yolunun bu işi başarmakla açılacağına inanıyor. Çünkü hayır dediği takdirde, yıllardır özlemini çektiği mevkini hemen yitirecek. Kazanma ihtimali çok zayıf olduğunu bildiği bir kumarı oynuyor. Biricik ümidi şu. Belki Sivas Kongresi, şu veya bu nedenle kendiliğinden yarıda kalabilir ve dağılır. O zaman buna sahip çıkacak ve kendisinin dağıttığını söyleyecek. Bütün taktığı bu.

Ali Galip, bilmeyerek ve şüphesiz istemiyerek Mustafa Kemal'in eline çok büyük bir koz vermiştir. Mustafa Kemal Paşa, Anadolu'ya geçerken, Damat Ferit Paşa Hükümetinin «gaflet ve delâlet ve hatta hiyanet» içinde bulunduğunu biliyordu. Ama buna bir iki arkadaşı dışında kimseyi inandıramıyordu. İşte Ali Galip olayı, Mustafa Kemal'e bu fırsatı vermiş. O da bu olanağı bir deha kudretiyle değerlendirmiştir. Aslında, yukarıda da anlatıldığı üzere, Ali Galip olayı, Kurtuluş Savaşı sırasında ortaya çıkacak olan iç ayaklanmaların en hafifidir. Mustafa Kemal, Ali Galip olayını öğrenince, gerekli tedbirlere girişmekle birlikte, ne bir heyecana, ne de telâşa kapılmıştır. Ancak dahi bir kurmay gözleriyle olayı değerlendirmiş, olduğundan daha büyük ve önemli göstererek, İstanbul'daki Damat Ferit Paşa Hükümetinin «gaflet ve delâlet ve hatta hiyanet içinde» olduğunu Millî Mücadele için uğraşan bütün yurtseverlere inandırmıştır. Böylece amacı ve stratejisi belli bir Millî Mücadele kadrosu hemen hemen her ilde yaratılmıştır.

Bu kadronun iki haftalık bir mücadelesi, Damat Ferit Paşa Hükümetinin düşmesini sağlamış, bu da Millî Mücadele için pek önemli olan iki sonuç doğurmuştur :

1. Anadolu Millî Mücadelesi, varlığını bütün dünya kamu oyuna duyurmuştur.

2. Mustafa Kemal Paşa, Millî Mücadelenin en büyük lideri olarak kabul edilmiştir. Zira Da-

mat Ferit Hükümetinin düşürülmesine kadar (30 Eylül 1919) Mustafa Kemal Paşaya Millî Mücadelenin bir öncüsü gözüyle bakılıyordu. Fakat yurt düzeyinde bir lider olarak henüz daha benimsenmiyordu. Millî Mücadelenin başını çeken İttihatçı kadro, Enver Paşayı lider olarak düşünüyordu. Doğuda Kâzım Karabekir Paşa, kendisini Millî Mücadelenin tek lideri sayıyordu. Ankara'da Ali Fuat Paşa, Batıda Yunanlılar karşısında savaşarak isim yapmış Albay Bekir Sami ve Kâzım (Özalp) Beyler, Demirci ve Yürük Ali Efeler, Çerkes Ethem gibi Kuvayı Milliyeciler vardı. İşte Ali Galip olayının iyi değerlendirilmesi, Mustafa Kemal adını bütün bu isimlerin üzerine çıkardı.

VALİ VEKİLİ SERVET BEY

Ali Galip, Mustafa Kemal ve arkadaşlarını tutuklamak, Sivas Vali ve Kumandanlığını devralmak üzere Elazığ'dan ayrıldığı zaman yerine bir Vali Vekili bırakmamıştı. Bunu gerçek amacı belli olmasın diye herhalde kasten yapmıştı. Ama vilâyet işleri durmazdı. Onun için Elazığ Vilâyeti Mektupçusu Servet Bey Vali adına Vilâyet işlerini yürütmeye başladı. Kimse de bunun üzerinde durmadı. Tâ ki Ali Galib'in gerçek niyeti anlaşılınca kadar. Ali Galib'in ne amaçla Malatya'ya geldiği öğrenilir öğrenilmez, hele Kürtleri ayaklandırmak üzere Malatya Mutasarrıfı ile birlikte Kâhta'ya doğru kaçtıkları anlaşılır anlaşılmaz Elazığ Valiliği büyük önem kazandı. Kâzım Karabekir Paşa, Elazığ Askerlik Şubesi Başkanı Albay Vehbi Beyden, «Vali Vekili kimdir ve nasıl zattır?» diye sordu. Vehbi Bey, şu cevabı verdi : «Vali Vekili yoktur. Valinin gayububetinden şimdiye kadar namına olarak Mektupçu Servet Bey işleri idare etmiş olduğu gibi şimdi de gene adı geçen zat aynı suretle görev yapmaktadır. Kendisi genç ise de akli başında ve itimada şayan bir zat olduğu arz olunur.» Ama Karabekir Paşa, işi pamuk ipliğine bağlayarak bırakacak insan değildi. Bu aldığı bilgiyi Diyarbakır'da 13. Kolordu Kurmay Başkanı Halit Beyden irdeledi Halit Bey cevap olarak : «Servet Beyi Vehbi Bey münasip gördü» demekle yetindi.

Servet Bey, gayri resmî Vali Vekilliği yaptığı 4.9.1919 - 16.9.1919 tarihleri arasında, başarılı bir şekilde Vilâyet işlerini yürüttü. Ali Galip olayı ile ilgili olarak Malatya Mutasarrıflığından aldığı bilgileri hemen Kâzım Karabekir Paşa'ya ilettili. Ama zaman ve olaylar, Elazığ Valiliğiyle Malatya Mutasarrıflığını ön plâna çıkarmıştı. Bu makamlar da yüzdeyüz güvenilir ve bu görevi en zor koşullar altında yapabilecek yöneticilere ihtiyaç vardı. En ufak bir ihmâl, ikinci bir Ali Galip olayına yol açabilirdi. O sırada koşullar da yaver gitti. Elazığ'a istenildiği gibi bir Vali Vekili bulundu. Haydar Bey. Malatya Mutasarrıf Vekilliğini de, Mustafa Kemal'in 10 Eylül günü Malatya'da İlyas Beye verdiği emir üzerine, Jandarma Kumandanı Tevfik Bey üzerine aldı. Yukarıda da anlatıldığı gi-

bl, Tevfik Bey, 9-10 Eylül gecesi Ali Galib'in vermiş olduğu emri dinlemeyen kişidir.

VALİ VEKİLİ HAYDAR BEY

Mustafa Kemal'in Elazığ Valiliği ile ilgili direktifi şu idi : «Münasip ve namus ve hamiyet sahibi bir zatın da Harput'ta vilâyet makamını hemen işgal etmesi.» Van Valisi Haydar Bey, Damat Ferit Hükümetince görevinden alınmış ve 10 Eylül 1919 tarihinde Erzurum'a gelmişti. Kâzım Karabekir Paşa kendisiyle görüştü ve Elazığ Vali Vekilliğine başlamak üzere hemen Elazığ'a hareket etmesini bildirdi.

Haydar Bey (Haydar Hilmi Vaner, 1873 - 1954), Milli Mücadelemizin en önemli valilerinden biridir. Mülkiye'nin 1899 yılı mezunlarından. Kendisinden, Van ve Konya Valiliği inceleirken uzunboyulu söz edilecektir.

Haydar Bey, 13 Eylül 1919 tarihinde Erzurum'dan yola çıktı. Tercan'daki Süvari Alayından iki süvari ve bir makineli tüfek bölüğü emrine verildi. Elazığ'a gelir gelmez Vali Vekilliğine başladı.

Haydar Bey, Elazığ'a geldiği zaman Anadolu ile İstanbul Hükümeti arasındaki bağlar tüm kopmuştu. Heyeti Temsiliye'nin emriyle, telgraf merkezleri İstanbul Hükümetinin hiç bir emrini kabul etmiyordu. Anadolu'da bir Geçici Hükümet kurulması söz konusu idi. Bu durum bazı illerde endişe yaratıyordu. Bu arada çeşitli görüşler ileri sürülüyordu. Haydar Bey, görüşlerini 20 Eylül tarihli bir tel yazısıyla Kâzım Karabekir Paşaya ilettiler. Bu yazı Elazığ halkının dramını çok güzel yansıtmaktadır :

«1 — Ermeniyeye karşı halk aynı his ve nefretle mütehassistir. Seferberlikte Hükümet de, Ordu da ahaliyi azamî şiddetle hırpaladıkları için, Hükümet millet arasında bir samimiyet bağı kurulmadığı gibi herkes de halinden usandığı için Ermeniden gayri kim gelirse, halâ acılarını unutamadıklarından ve şiddetle istirahat muhtaç olduklarından memnuniyetle istikbal edecekleri şüphesizdir.

2 — Kongrenin toplanma sebebini, kararlarını herkes tasvip ve tebci ediyor. Yalnız akılları erenlerin İtilâf Devletlerinin kongreleri doğrudan doğruya aleyhlerinde bir hareket telâkki ederek, buraları istilâ ve sonucunda Ermeniyeye teslim için asker sevketmeleri ihtimalinden korkuyor ve bu korkuyu açığa vuruyorlar.

3 — Hükümetle Millet'in ihtilâfı, en ufak köylere varıncaya kadar duyulmuştur. Herkes endişe ile sonucu beklemektedir. Özellikle Hükümetin bu hareketleri bastırmak için İtilâftan kuvvet istemesinden korkuluyor. Esasen ihtilâfın bir an evvel çözümlenmesi genel yarar gereğidir.

4 — Geçici hükümet kurulması, dış görünüşte uygun görülse de, hiç bir yerde iyi kabule nazhar olmayacaktır. Esasen Hükümet ile Millet arasında hiç bir bağ yoktur. Yalnız mânevi bir bağ vardır. Kitap camiaıy islâm, şiraze de Hilâfettir. Şirazeyi de koparmamak gereklidir.»

Karabekir Paşa, bu mektubu Heyeti Temsiliye'ye duyurdu.

Haydar Bey Elazığ'a gelince, Vali Ali Galip zamanında sindirilmiş olan milliyetçi duyguları yeniden canlandırdı. Kuvayı Milliye ruhu güçlendi. 30 Eylül tarihinde Damat Ferit Hükümetinin istifa ettiği haberi Elazığ'a ulaşınca, halk büyük bir sevinç duydu. 7 Ekim tarihli İktidam Gazetesi, Elazığ'dan aldığı bir tel yazısını yayımlıyor; bu tel yazısında, olayın şehirde büyük bir sevinçle karşılandığı, âdetâ milli bayram şeklinde her tarafın bayrak ve fenerlerle donatıldığı, Belediye Binası önünde toplanan binlerce halkın gösteri yaptığı, bu arada Padişaha da dua edildiği bildiriliyordu.

Damat Ferit Hükümetinin çekilmesi üzerine, Kâzım Karabekir, 2 Ekim 1919 tarihinde Sivas'taki Heyet-i Temsiliye'ye gönderdiği bir tel yazısında : «En buhranlı bir zamanda Mâmuretul-azız'e gönderilen Haydar Beyin memuriyetinin Padişah buyruğuna iktiran ettirilerek asaletinin temini» ni önerdi.

Heyet-i Temsiliye de, 3 Ekim 1919 tarihinde Hükümete çektiği bir tel yazısında : «... Van eski Valisi Haydar» Beyin açık bulunan illerden birine atanmasını istedi. Ne varki, yeni Hükümeti kuran Ali Rıza Paşa bu öneriyeye uymadı. Boş illere, kendi seçtiği adamlarını, bu arada Elazığ Valiliğine Muharrem Mümtaz Beyi atadı. Kasım ayında yeni valinin gelmesiyle, Haydar Beyin Vali Vekilliği son buldu.

Haydar Bey, bundan sonra Sivas'a gidecek, orada bir süre kalacak, Konya Vali Vekilliği yapacak, sonra Meclis-i Mebusan'a Van'dan Milletvekili seçilecek, fakat sürekli olarak Milli Mücadele emrinde çalışacaktır.

DERSİM MUTASARRIFLIĞI

Bu bölümde kısaca Dersim Mutasarrıflığının önemine değinmek ve bir örnek vermek istiyoruz. Dersim halkının Kürtlerden oluştuğunu yukarıda belirtmiştik. Üstelik bu Kürtler, Devlet güçlerine başkaldırmış durumda idiler. Dersim Kürtlerinin sürekli isyan durumunda olmalarının tek bir nedeni vardı : Hükümetler tarafından adam yerine konulmamak. Ancak askerlik ve vergi söz konusu olunca Hükümetler Dersimlileri hatırlıyorlardı. Böyle Hükümetlere karşı Dersimliler de çareyi başkaldırmakta bulmuşlardı. Hele 1919 yılı Osmanlı Devletinin can çektiği bir dönemdi. Üstelik Erzurum'da bir takım paşaların bu Devlete karşı ayaklanmaya girdikleri söyleniyordu. Bu karışıklık içinde kapının elinde kalırdı. Dersimliler böyle düşünüyor, Devlet gücünün dumura uğramasından da yararlanarak eşkiyalıklarını iyice ileriye götürüyorlardı. Milli Mücadeleciler açısından ise Dersim halkının etnik yapısının başka önemi vardı. Bu memnun olmamış kütle, kolayca emperyalist güçlerin oyuncağı olabilir, Milli Mücadeleyi içerdiren vurabilirdi. (Nitekim, Ali Galip Olayını anlatırken de değindiğimiz gibi, Malatya Mutasarrıfı Halil Rahmi ile İngiliz Gizli Servisinden Binbaşı Nowill, 10/11 Eylül gecesi Kürt Ayaklanmasını plânlarken, Dersim Kürtlerine de Elazığ'ı basma görevini vermişlerdi.)

İşte etnik ve sosyo - ekonomik yapısı bu olan bir sancağın başına gelecek yöneticinin kimliği çok önemliydi. Böyle bir mutasarrıf, Milli Mücadeleyi daha ceninken öldürebilirdi. Fakat Atatürk'ün artık uygulamaya uygulamaya unuttuğumuz çok önemli bir ilkesi vardır : **zuhurata tabi olmamak yani olayların gidişine bağlı kalmamak.** Şimdi bu ilkenin Dersim Mutasarrıflığı için nasıl uygulandığını görelim.

Dersim'e Osman Nuri adında bir Mutasarrıf atanmıştı. Osman Nuri, Dersim'e gitmek üzere Sivas Kongresi toplandığı sırada Sivas'a geldi. «Eh, İstanbul Hükümeti Dersim'e bir mutasarrıf atamış. Bu kişi Dersim'e gitsin, orada Milli Mücadeleye karşı bir girişimde bulunursa o zaman çaresine bakarız.» Mustafa Kemal böyle düşünemezdi. Böyle düşünmek zuhurata tâbi olmak olurdu. Mustafa Kemal olaylara bağlı kalıyordu Milli Mücadeleyi kazanamazdı. Onun için Osman Nuri hakkında soruşturmaya başlandı. Bu soruşturmadan şu sonuç elde edildi: Osman Nuri, Ayvalık Kaymakamı iken, Yunanlıların Ayvalık'ı işgal etmesine yardımcı olmuş, böylece İngilizlerin de gözüne girmişti. Ayvalık, Ali Çetinkaya'nın kahramanca direnmesine rağmen, Yunan yönetimine geçince, Osman Nuri satılmışlığın ödülü olarak Balıkesir Mutasarrıflığına atandı. Ne varki, Balıkesir'de Kuvayı Milliyeciler duruma egemen olduğundan böyle satılmış bir yöneticiyi Balıkesir'e sokmadılar. Bundan sonra İngilizlerin salık vermesi, Ali Galib'in istemesi ve Hükümetin gafletli bir araya gelince Osman Nuri Dersim Mutasarrıflığına atanmıştı. Mustafa Kemal, bu bilgiyi toplayınca, Osman Nuri'nin Sivas'ta alıkonulmasını emretti. (8 Eylül 1919) Fakat araya, eski valilerden Mazhar Müfit Bey girdi. Mazhar Müfit Bey, Osman Nuri'yi Bâbı Âli'den tanıyordu. Ona kefil oldu ve İstanbul'a geri gönderilmesi için Heyet-i Temsilîye'den karar çıkarttı. Gelgelelim Osman Nuri verdiği sözde durmadı, bu kez Bolu Mutasarrıfı olarak Milli Mücadelecilerin başına belâ kesildi. (Bu yüzden de Mazhar Müfit Bey, Mustafa Kemal tarafından zaman zaman kınanmıştır.) Osman Nuri de vatana ettiği hıyanet karşısında, Yüceltilikler Listesinin 56 ıncı sırasında «Dahiliye Nazırlarından Dava Vekili ve Bolu Mutasarrıfı Osman Nuri» adıyla yer aldı.

VALİ MUHARREM MÜMTAZ BEY

Muharrem Mümtaz Bey, Mülkiye'nin 1886 yılı mezunlarından. 1864 yılında Çemişkezek'te doğmuş, Mülkiye'yi bitirdikten sonra Vali Yardımcılığı, Mutasarrıflık gibi çeşitli yöneticilik görevlerinde bulunmuştur. 30 Eylül 1919 tarihinde görevinden ayrılan Damat Ferit Hükümetinin yerine geçen Ali Rıza Paşa Hükümeti tarafından 13 Ekim 1919 tarihinde Elazığ Valiliğine atandı. Kasım 1919 da Elazığ'a gelerek Valilik görevini Vali Vekili Haydar Beyden devraldı.

Muharrem Mümtaz Beyin Elazığ Valiliği Milli Mücadele açısından başarılı olmamıştır. 16 Mart 1920 tarihinde, İstanbul işgal edilince, Mustafa Kemal Ankara'da yeni bir meclis top-

Muharrem Mümtaz Bey

lamağa girişti. Bunun için 19 Martta bir yönerge yayımladı. Büyük Nutuk'da bu olay şöyle anlatılmaktadır : «19 Mart 1920 günlü yönerge gereğince yurdun her yerinde seçimler hızla ve dikkatle yapılmaya başlandı. Yalnız, kimi yerlerde duraksayanlar ve işi engelleyenler oldu ve bunlardan kimileri az, kimileri uzunca süre duraksama ve direnmelerine sürdürdüler. Sonunda, bütün seçim bölgelerinin milletvekilleri, Büyük Millet Meclisinde bütün ulusun ve yurdun temsilcisi olarak hazır bulundular.

Duraksama ve direnme gösteren illerin başında iki sancağıyla (Malatya ve Dersim) birlikte Elazığ Vilâyeti geliyordu. Atatürk'ün kanısına göre bu duraksama ve direnmenin nedeni şu idi :

«Efendiler, gerçek durumu söylemiş olmak için şunu da açıklayayım ki, duraksama gösterenler, bu seçim bölgelerinin halkı değildir; belki o sırada o bölgelerde bulunan büyük sivil yöneticiler (Rüesayı Memurini Mülkiye) dir. Halk, gerçeği anlar anlamaz, hemen ortak isteğe uymakta hiç bir duraksama göstermemiştir.»

Bu satırlar altında Atatürk'ün çok dikkate değer düşünceleri yatmaktadır. Yani Atatürk, büyük sivil yöneticinin (Vali, Mutasarrıf ve Kaymakamın) «ben halka anlatmağa çalıştım, fakat halk dinlemedi» özrünü kabul etmemekte, büyük sivil yöneticiyi halka devrimi anlatmakla yükümlü görmeğe, anlatamayanları tarih önünde suçlamaktadır.

Büyük Millet Meclisi Ankara'da toplandıktan ve Milli Hükümet kurulduktan hemen sonra, yukarıda belirttiğimiz nedenle, Muharrem Mümtaz Bey Milli Hükümet tarafından görevinden alındı ve emekliye sevk edildi. Bundan sonra adı geçen, zat ticaretle uğraşmış ve 1931 yılında İstanbul'da vefat etmiştir.

Ali Galip Olayı bastırıldıktan ve olabilecek bir Kürt Başkaldırmasına karşı bütün askeri tedbirler alındıktan sonra, Elazığ Valiliği, Milli Mücadele açısından önemini kaybetmiş, böylece bir sorun da olmaktan çıkmıştır.

Hazırlayan : **Kamil ERDEHA**

O l a y l a r

Sayın Hocamız Kocaeli Milletvekili Prof. Nihat Erim'in kurmuş olduğu Kabinede :

D.P.T. Müsteşarlığı eski Daire Başkanlarından Atillâ Karaosmanoğlu (Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcılığına),

Van Senatörü ve eski Maliye Bakanı Ferit Melen (Millî Savunma Bakanlığına),

Danıştay Üyesi Hamdi Ömeroğlu (İçişleri Bakanlığına),

Büyükelçi Osman Olcay (Dışişleri Bakanlığına),

Eski Maliye Müsteşarı Sait Naci Ergin (Maliye Bakanlığına),

atanmışlardır. Kendilerini tebrik eder, başarılar dileriz.

★ ★

Çalışma Genel Müdürü Muvaffaki Sami Onat, İçişleri Bakanlığı Teftiş Kurulu Başkanı Hasan Basri Kurdoğlu ve Danıştay Başyardımcısı Recep Başpınar (Danıştay Üyeliklerine),

Birleşmiş Milletler Nezdinde İktisat Müşaviri Erhan Işıl (Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Müsteşarlığına),

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Müşaviri Kâmuran Baydur (aynı Bakanlık Müsteşar Muaviniğine),

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı Tetkik Kurulu Uzmanı Ayhan Açıkalin (Petrol Ofisi Genel Müdürlüğüne),

İçişleri Bakanlığı Tetkik Kurulu Üyesi, eski Valilerden Hikmet Baloğlu (aynı Bakanlık Özlükleri Genel Müdürlüğüne),

Maliye Bakanlığı Gnl. Md. Muavinlerinden Erciş Kurtuluş (Turizm ve Tanıtma Bakanlığı Müsteşar Muaviniğine),

Devlet Yatırım Bankası Uzmanlarından, Ordu Yardımlaşma Kurumu Yönetim Kurulu Üyesi Mehmet Atsan (Mals Genel Müdürlüğüne),

Maliye Bakanlığı Muhasebat Genel Müdürü Muzaffer Egesoy (Bakanlık Müşavirliğine),

Siyasal Bilgiler Fakültesi Medeni Hukuk Doçenti Dr. İlhan Öztrak (aynı Fakültede Kürsü Profesörlüğüne),

S.B.F. İdare Hukuku Doçenti Ruşen Keleş (aynı Fakültede Kürsü Profesörlüğüne)

atanmıştır. Tebrik eder, başarılar dileriz.

★ ★

Mülkiyeliler Birliği Eşya Piyangosu 19/Mayıs/1971 Çarşamba günü saat 14.00 de Genel Merkez Salonunda Ankara 6. Noterinin huzuriyle çekilmiş ve hediye kazananların listesi (Ulus) ve (Cumhuriyet) gazetesininin 27/5/1971 tarihli nüshalarında ilân olunmuştur.

Ayrıca bastırılan listeler, bilet satılan her il ve ilçe ile satış yapan şahsa gönderilmiştir.

Bilet satışında ilgi ve yardımını esirgemenen dost ve meslekdaşlara bu vesileyle bir kere daha teşekkürü borç biliriz.

DEMOKRATİK REJİMİN YAŞAMASI İÇİN TEDBİRLER

Hayri BAŞER

Etimolojisi itibariyle halkın kendisini idaresi anlamına gelen demokrasi rejimi insanlık tarihinin bugüne kadar bulabildiği idare tarzlarının en iyisi olduğunda şüphe yoktur. Çok partili demokratik rejime girildikten sonra memleketin bir buhrandan öbür buhrana, bir bunalımdan bir başka bunalıma sürüklendiğini göstermenin düşürdüğü karamsarlık veya ümitsizlikle suçu demokrasiye yüklemek cidden insafsızlık olur. Çünkü demokrasinin başarısı parlâmentoların kalıplarına değil muhtevasına bağlıdır. Muhtevane kadar kaliteli ve seviyeli olursa yasama organı o kadar rahat ve isabetli bir çalışma gösterebilir.

Muhtevanın kaliteli ve seviyeli olmasını sağlayacak seçim kanunlarıdır. Seçim kanunları partiler arası pazarlıklarla bozuk, aksak kaldığı sürece tatbikatta kötü ve zararlı sonuçlar getirir.

«Egemenlik kayıtsız ve şartsız ulusundur.» temel düsturunun gerçekleşebilmesi başta vatandaşların oylarını serbestçe ve kısıtlamalara bağlı kalmadan kullanmasıyla mümkündür. Ama memleketimizde gerçek durum tam bunun zıddıdır. Vatandaş bir kaç yüz partizanın ön seçimle hazırlanmış olduğu aday listelerinin mahkûmudur. Seçim geçim dalavereleriyle aynı listenin baş tarafına geçmiş bir süprüntünün yerine bu düzenbazlıkların acemisi olduğu için listenin altına düşmüş tanınmış bir değeri geçiremez; tarafsız bir vatandaş listelerdeki adaylardan beğendiklerini bir araya getirerek yeni bir liste yapamaz. Hatta hatta aynı liste üzerinde pek yakından kötülüğünü sâdece bildiği değil, şahsen de denediği bir adayı çizemez. Böylece aday listelerini hazırlayan şu kadar bin partizanın iradesine, bu kadar milyon seçmeni uyma zorunda bırakmak millî iradeyi kısıtlamak değil de «Egemenlik kayıtsız şartsız ulusundur» demek midir? Açık seçik Anayasanın temel ilkesine

aykırı düşen Seçim Kanununun değiştirilmesi en âcil ihtiyaçtır. Seçim Kanunu nasıl düzeltilmesi konusuna gelince; gerek nisbi, gerek ekseriyet usullerinin lehte ve aleyhte argümanları literatüre girmiştir. Memleketimizde uzun yıllar polemik konusu yapıldığı da malûmdur. Biz tekrar bu tartışmalara girecek değiliz. Ama bu iki sistemin birleştiği dar bölge, diğer bir deyimle her Milletvekili ve Senatöre bir bölge usulünün parlâmentoya vasıflı, seviyeli şahsiyetleri getirmenin yegâne yolu ve çâresi bulunduğunu belirtmek isteriz. Çünkü müstakil adaylar her halde çok daha kolay seçilme şansını kazanacak ve partiler de kaliteli müstakiller karşısında adaylardan en iyilerini seçip çıkarma zorunda kalacaklardır. Bu takdirde de halk ağzında izmarit denilen millî bakiye gibi oyların kaybedilmemesi gerekçesi altında yapmacık hesaplama ameliyelerine de hâcet kalmıyacaktır. Şu kadar ki, seçilecek kişilerde mutlaka tahsil ve iyi ahlâk yönünden vasıflar aranması şart koşulmalıdır. Ancak Seçim Kanununun bu esaslara göre değiştirmeden yeniden seçime gidilmesinden hiç bir hayır beklememek gerektiği şimdiye kadar fazlasıyla tecrübe edilmiştir.

Hemen ilâve edelim ki, Seçim Kanununu değiştirerek seçime gitmek de yetersiz kalır. Mutlaka ve mutlaka seçimden önce, asgarî müşterekler üzerinde partiler arası anlaşmaya varılarak bu asgarî müşterekleri kamu oyuna ilân etmeleri de elzemdir. Bu asgarî müştereklerin başında :

- a) Atatürk ilkelerinin korunması, şeriatçılığın, ırkçılığın, mukaddesatçılığın lâik Türkiyede yeri olmadığını, Nurculuğun, Süleymancılığın, Ticaniliğın vatan satışından kazınması ve kamu oyunun bu ilkeleri benimsemesi için aydınlatılmasının TRT'ye görev olarak verilmesi;

- b) Memleketin imparatorluktan mülki tak-simatının referandumla müracaat edilerek ülkenin ekonomik koşullarına ve turistik ihtiyaçlarına göre gözden geçirilmesi;
- c) Üniversite özerkliğinin suçluları korumak için değil, öğretim özerkliğini yaşatmak maksadına matûf ve münhasır olduğunun tasrihi ve işgâllerle koykotların men'î ve meyyidelendirilmesi ;
- d) Aşarın kalkmasından sonra fiilen teklif dışı kalan tarım gelirlerinin vergilendirileceğinin vergide genellik ve adalet gereği bulunduğunun kabul edilmesi;
- e) Memleketin muhtaç olduğu toprak reformunun fiili eylemlerle değil, ancak kanunlarla ve sür'atle gerçekleştirileceğinin taahhüt olunması;
- f) Toplu sözleşmelerin memleket ekonomisine zararlı hükümlerinin iptâl edilmesine imkân sağlanması;

- g) Diyanet İşleri Reisliğinin memleketin terakki ve tealisine yararlı ve lâiklik ilkesine uyumlu yeni bir düzene kavuşturulması ;
- h) Ortak Pazara girildiğine göre bu topluluğa dahil üye devletler arasında müşterek temel ekonomik ve mali politika esaslarına memleketimizce de uyulması suretiyle karma ekonomi sistemi içinde istikrarlı ve belli bir politikamın izlenmesi;

gibi belli başlı memleket sorunları hatıra gelmektedir.

Yoksa her geçen gün bizi çağdaş uygarlıktan gittikçe uzaklaştıracak; karanlığı gittikçe koyulaşan günler içinde bunalımdan bıkkın ve yorgun düşen millet pathyacaktır. Allah o günlerin gelmesinden memleketimizi korusun.

Bütün Mülkiyelilerin Dikkatine

MESLEKDAŞLARIMIZ TARAFINDAN BÜYÜK RAĞBET GÖREN VE ÜMİDİMİZİN FEVKİNDE ÜYE KAYDEDEN «MÜLKİYELİLER BİRLİĞİ SOSYAL GRUP SİGORTASI» NA AİT İZAHAT BROŞÜRLERİ İLE GİRİŞ BEYANNAMELERİ, ÜYELERİMİZDEN SIK SIK VAKİ OLAN İSTEK ÜZERİNE YENİDEN TABETTİRİLMİŞ VE DERGİMİZİN BU SAYISI İÇİNDE ADRESLERİNİZE POSTALANMIŞTIR.

GEREK ŞAHSİNİZİN, GEREKSE AİLE VE ÇOCUKLARINIZIN GELECEĞİ VE SOSYAL GÜVENLİĞİ BAKIMINDAN :

- 1 — BU BROŞÜRÜ MUTLAKA İNCELEYİNİZ.
- 2 — BEĞENİYORSANIZ İÇİNDEKİ GİRİŞ BEYANNAMESİNİ DOLDURUP BİRLİĞİMİZE YOLLAYINIZ.
- 3 — MÜMKÜNSE, ÇEVRENİZDEKİ HENÜZ HABERİ OLMİYAN DİĞER MESLEKDAŞLARIMIZA DA DUYURUNUZ VE TÜRKİYE'DE MEVCUT RESMÎ VE ÖZEL BİLÜMUM SOSYAL GÜVENLİK KURULUŞLARININ EN GENİŞ TEMİNATLISI, UCUZU VE EN AVANTAJLISI OLARAK ÜN YAPMIŞ BULUNAN BU MESLEKİ KURUMDAN BÜTÜN MÜLKİYELİLERİN FAYDALANMALARINA YARDIMCI OLUNUZ.

MÜLKİYELİLER BİRLİĞİ

Teknik Gelişmeye Giriş

Muzaffer UYGUNER

A — GENEL :

İnsanlar başlangıçta çok ilksel yaşam içindeydiler. Yaşamak için avcılık, balıkçılık, meyva toplayıcılık yaparak varlıklarını sürdürebildiler. Sümerlerden kalan bir belgede şunları okuyoruz. «İnsan yaratıldığında yemek için ekmeği, örtünmek için elbiseyi bilmiyordu. Dört ayak üzerinde dolaşıyor, koyunlar gibi otluyor, çukurlardan su içiyordu.» (1). Bu ilksel yaşamdan zamanla kurtulmağa başladı, ilksel de olsa teknikler ortaya çıktı ve bunlar uygulanarak geliştirildi. Taşın yontulması, avcılık ve balıkçılık için bazı silâhların yapılması, taşıma için bazı araçlardan yararlanılması sağlandı. Howelles'e göre, «İnsan, varlığının % 1 kadarını tüm ilkel avcılık, balıkçılık ve meyve toplayıcılık ile geçirmiştir» (2). Daha sonraları tarım devrimi yapıldı. Bugün Ortadoğu'da yapılan incelemelerden anlaşıldığına göre, tarımsal yaşama M.Ö. Sekizinci Yüzyılda başlayabilmıştır (3). Orta Doğu'da başladığına inanılan tarım devrimi İran yolu ile Uzak Doğu'ya yayılmıştır. Peru'da yapılan kazılarda, buralarda da M. Ö. 2200 yıllarında tarımsal üretime geçildiği anlaşılmıştır (4). Meksika'da da M. Ö. 2500 yıllarında ekildiği anlaşılan mısır taneleri bulunmuştur (5).

Demek oluyor ki, dünyanın her yerinde aynı anda bir tarım devrimi gerçekleşmemiştir. Ama tarım tekniğinin, yeryüzünün başka başka bölgelerinde yaşayan insan toplulukları tarafından Milattan önceki yıllarda bilindiği muhtemeldir. «Fakat hiç şüphe yok ki, insanların çoğunluğunun, yaşamak için, gene de avcılığa, balıkçılığa, ot ve meyve toplayıcılığa bağlı kaldıkları anlaşılmaktadır. Bununla birlikte, büyük devrimin yayılması gün geçtikçe artmıştır. Orta Doğu'dan başlayarak Afrika'ya, Avrupa'ya sızması ise sabırlı ve dikkatli arkeolojik araştırmalar sayesinde izlenebilmektedir (6). Cipolla'ya göre, 1780 yıllarında avcılık hemen bütün bölgelerde bırakılmış gibiydi. Ama bugün bile doğrudan doğruya avcılıkla geçinenler yok değildir.

«İkinci devrim XVIII. Yüzyıl sonlarında başladı. Bunun beşiği İngiltere idi. Yayılması çabuk oldu. 1850 de geniş çapta Fransa ve Belçika'ya yayılmıştır. 1900 de Almaya'ya, İsveç'e, A.B.D.'ne Kuzey İtalya'ya, Rusya'ya ve Japonya'ya uzanmıştı. Bugün de Hindistan'a, Çin'e, Güney Amerika'ya ve Afrika'ya kadar yayılmış-

tır.» (7) Sanayi bugün birçok ülkelerde baş uğraş durumundadır. Henüz tam sanayileşmemiş olan ve geri kalmış ya da gelişmekte olan ülkeler denilen ülkeler de vardır. Tarım devrimi nasıl dünyanın her bölgesinde aynı anda, aynı seviyeye varamamış ise Sanayi devrimi de dünyanın her bölgesinde aynı ilerlemeyi göstermemektedir. 1950 yıllarında tarımda çalışan nüfusun çalışabilir nüfusa oranı A. B. D. de % 13, İngiltere'de % 5, Almanya'da % 24, İsveç'de % 21, Japonya'da % 70, Fransa'da % 61, Polonya'da % 53, Yugoslavya'da % 70 ve Türkiye'de % 86'dır (8).

Sanayi devrimi, bilimsel çalışmaların sonunda gelişen insan aklının ve tecrübelerinin bir sonucudur. Bilinen bazı yöntemlerin yeni alanlara uygulanması, bilinen bazı tekniklerin yeni tekniklerle güçlendirilmesi Sanayi devrimini yarattığı gibi hızlanmasını da sağlamıştır. Bilimsel çalışmalar ve yeni tekniklerle gelişme yoluna giren sanayli ellerinde tutanlar büyük bir üretime ve bunun sonucu olarak da refaha kavuşmuşlardır. Yeni buluşlar, yeni teknikler sanayii geliştirdiği gibi gelişen sanayi de yeni buluşları ve teknikleri teşvik etmiş; sanayiden sağlanan büyük kârlar, bu kârların kaçırılmaması için, yeni teknikler yaratılması yolunda yapılan bilimsel ve teknik araştırmalar için harcanmağa başlanmıştır. Bugün, gerek firmalar ve gerekse hükümetler araştırmalar için büyük harcamalar yapmaktadırlar. Gelişmekte olan ülkeler ve bunlar arasında bulunan Türkiye ise, bu araştırmalardan yoksundur. Bugün ülkemiz başka ülkelere tekniği ve teknik bilgiyi almakta ve bunun karşılığını ödemektedir.

Sanayi devriminden önce, o çağların gerektirdiği eşyanın imâli ile ilgili teknikte ileri olduğu anlaşılan Türkiye (9). Sanayi devrimine ve onun hızla geliştirdiği tekniğe ayak uyduramamıştır. Biz, sanayi alanındaki sorunların teknik yanı üzerinde duracak ve sanayimizin gelişimine veya gelişmesine bu açıdan eğileceğiz. Burada, sanayi ve tekniğin ne olduğuna ve teknik buluşların korunması ile ilgili konulara da kısaca değinmek istiyorum.

B — SANAYİ NEDİR?

Sanayi nedir? Bu sorunun tek ve kesin bir yanıtını bulmak mümkün değildir. Genel olarak,